

—श्री—

वेदेवरोपयोगीर्वेदसंग्रहः

ग्रन्थसूक्त १७५५

सरवे लोकमेधिपयोगने सारं

गोवीह राव कृष्णानु नीजकरवेद

जेलो

अनुमयलघीमेतेयार इदुछे

ते

मुजघमां

आयुर्वेद छापेजासामाछाप्युछे

भीतीकारमकुशुछी प शङ्के पल्लवीक

सनेपद०२

ग्रन्थसूक्त स.पदपुञ्जाग्राहक रूप प्रमाणारु

हरकस्योछे

डिम्बत ८ अनामाः

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકમાં નેને વીષયો લખેલા છે તે કેવળ અનુભવ
 વીજ અને સરવેના ઊપયોગને માટે સહેલા ઊપાય થી યોજ
 ના કરીને લખેલા છે. વાણતે શરવે તો કોએ એરલે ઘણુક
 રીને ગુણગ્રાહીક તો કોએ એનો ઊપયોગ કરીને ગુણલે
 વો એથી તેઓની જાતરી થશે. હવે આ પુસ્તકમાં શુદ્ધ
 શુદ્ધ લખેલું નથી એનું કારણ એનકે એ ઓષધો કોઈક
 અનુભવ કરેલા તો કો પાસેથી મેળવેલા છે. તથા તે તો ક
 વૈદક શાસ્ત્ર સીજેલા નથી. એથી તેઓની તમાષાસરિ
 થી એ વાણતે નેહેવું નેણે લખેલું છે તેન પ્રમાણે ઊતારેલું છે
 વાણતે વીદવાનોએ તમાષાત્તેદ તથા શુદ્ધાશુદ્ધ ઊપર ન
 નર ન રોજતાં એ માના ગુણનો માત્ર અનુભવ લેવો. એવી
 વીનંતી છે. એમાં ને ફેર ફારફરવાનો છે તે બીજી આવ
 સી માં થશે.

ગોવીંદરાવકૃષ્ણભૂનીંબકરવૈદ.

આ. શ્રી. મં. ચીટણીસ.

વેગ્રવાને તેયાર છે.

દાંતનું મંબન ન. - જે હે જંસની કીમત ચાર આઠા પડે.
 જે મંબન દાંતે રાસ્થાથી સરવે રોગો બંધ છે. દાંત હજાર તો
 ય તો પેણ હણા જેને મંબનુ તથા ય છે. તથા રાટ ચંદેલી
 હોય તો પેણ જે મંબન કરી આથી સારી થાશે.
 જાસુ થઈ હોય તેના ણિપેર જરૂર. - ઘણો સારો તથા
 વેહેલો ગુણ થાજે જેવો તથા કરેલો છે. જે જરૂર ની-
 કીમત ૪૮ જાના

ધાનુ પુછી ણિપેર જરૂર. - જે પેણ તથા કરેલો છે. કી-
 મત ૪૮ જાડલી જે હ

જે શરવે જો શરો નોંવી વાડે પસે ફેણસ વાડીની ગલી
 માં જાના મોરો જુના ધર સાંને આયુર વેદ હાપે જાના માં વે
 થાયા મલરો. તથા આયુર્વેદ શોધ કરેલો જાના દયા જાના
 માં વે થાયા મલરો.

-શ્રી-
વેહેવારોપયોગી વૈદક સંગ્રહ

પ્રારંભ.

દીવસતથારાતની વર્તણુક. - એટલે શરીરમાં રો
ગયેદા નહીં થાય. માટે સહવારથી સાંઝ સુધી કેપીરીતે
આત્મધું તે વગેરેનો વીચાર આ પુસ્તકમાં લખેલો છે.

સહવાર. - સહવારે ઊઠીને એક કલાક સુધી ખાણ શોષે
જે કીકરપણે સાંત જોસવું ત્યાર પછી વેહેવારના કામમાં
લાગવું. કારણકે નેવેજતે આપણે હુંદમાં હોઈએ તે વેજતે
સંઘવીનસોં તથા નાડી એક જીભ સાથે મળી ન્નય છે. ને
ન્નગી ઊઠ્યા પછી તે પોત પાતાને ઠેકાણે નઈ મળવાને વેજત
લાગે છે. માટે એક કલાક સુધી શાંત જોસવું. વેજતે એપરમા
ણો કોઈ નહીં માને, માટે સહવારે ઊઠીને પરમેશ્વરનું સમ
રણ કરવું અગત્યની કરવી. એ પરમાણે સંઘના લોકોમાં
સહવારે ઈશ્વરનું સમરણ કરવાનો તેમજ સહવારે ઊઠીને કો
મલ અને હંડક વાલી શીએને નેવી. તેથી કરીને આંજનું તેન
સાફ રહે છે. નનર સારી રહે છે. ને જીવસંતોષમાં રહે છે. એ
માટે ઊઠતી વેજતે આત્મસીદ્ધિ તથા ચાઈ વગેરે થીને આ
જેનેવી.

બ્રહ્મહત્યાનું સાફ આચવું. - સહવારે ઊઠ્યાકે બ્રહ્મહત્યાનું
મેલ સાફ થયો એટલે તન હુશસતી સાફ છે. એમ સમજવું.
કારણ આંતરડામાં વાયુ હોય છે. તે તથા પેરનું મડવું તથા ત્મા
રેપણુ એનો નાશ થાય છે. તથા અન્ન પાચન થઈને શરીરમાં

(૨)

વેહેવારીકુવૈદકસંગ્રહ

ત્વોહીનો વધારો થાય છે. કદામ ન્નહાડો સાફ નહીં થયોતો પેરમાં ગડગડનેવી અવાન તથા હુજણુ તથા કંપારીનેવા રોગ પેંદા થાએ છે. તથાવાયુનું નેર તથા પીત્તનો વધારો થઈને અંગની મંદપેડે છે. ને કો વત્ત જોડી થાય છે. તેથી કુરી ને ઘણો એક રોગ પેંદા થાય છે.

પેસાબ. - પેસાબનો અટકાવ એટલે પેસાબ કરવાના થયા હોઈયે તોપણ નગાની અડચણને લીધે અગર કામની રોજાણને લીધે પેસાબ કરવાના થયા હતાં નહીં ગયા તો પેસાબનો અટકાવ થાય છે. તેથી કુરીને પેસાબ રેહેવાનું ઠેકાણું તથા પેસાબ આવવાના મારગમાં શૂળ, મૂતરકચ્છ, માથાની શૂળ, તથા શરીર બેમેની ભરેલું તથા અંગળિપરની બાણમાં એટલે બદ થવાની નગોએ એચાયાં કરે એવારો ગો ઊતપેન થાય છે. મારે પેસાબ કરવાના થયા કે તરત પેસાબ કરવો. પેસાબ અટકાવવો નહીં.

ન્નહાડો. - ન્નહાડે કુરી જ્ઞાત્યા પેહી હાથ પગ ધોવા એવું વૈદક શાસ્ત્રમાં કહેલું છે. એનું કારણ એટલું જ છે કે એક તો ચોખાઈ રહે. બીજું કારણ એત્નાગો ઘણાં ગરમ છે. મારે સહવારે હાથ પગ તોંદા પાણીએ ધોયાથીં આંખમાની ગરમી નતી રહે છે. તથા ગોલી નેમાં ધાતુનું રેહેવાનું ઠેકાણું છે તેનેપણ તાઢક થાય છે. સબબ હાથ પગ ચંડા પાણીએ ધોવા. આન્નરી માણશીએન ફેકત બિના પાણીએ ધોવા. મોહોડું ધોયાથઈ મોહોડાની અરૂચી તથા અમ્મય છે. ને બુભ તથા મોહોડામાં રોગ ઊતપેન થતાં જી. મારે મોહોડું ધોવવું. અને તે કેહેવીરી તે ધોવું તે સાંભ

દીવસતથારાતનીવરતણુડ.

(૩)

જો. ફળ અથવા ખેરનાખાડનું વેતને સુમારે દાંતણ લેવું
અને દાંતે ચાવીને તેનો ફુચો કરવો. અને તેન બાજનું ચુરણ લ
ઈને તેથી દાંત ઘસવા એમ કરવાથી ઊપર લેજેલા ફાંજેરા
થાય છે. તથા દાંતપણ મન બુત થાય છે. અને કોઈ તરેહનો
મોહાડાનો રોગ થતો નથી. માટે સરવે લોકોએ એપરમાણે
દાંતણ કરવું. પરંતુ નવનવસ, ઊલટી માથાનીશૂળ, જેર
ત્યારોગ ને માણસને હોય તેઓએ ન માત્ર એવીરીતે દાંતણ
કરવું નહીં. મસરી લઈને આંગળીએ દાંત ઘસીને સાફક
રવા.

જીભ. - ઊલ ઊતારવાને ચીપે સોનાની અથવા રૂપાની
અથવા તાંબાની હોવી નેઈએ તેવેજતે નહોયતો આંખ
ના પાનરાની વચલી દાંડી લઈને તેની ઊલ ઊતારવી તેપ
ણ નહોયતો પોંચાલાંડાની ચીપે અથવા પટી લનાવી.
નેં તેને ઊ ઊતારવી અથવા કોગલા કરવાને દાંત ઘસ્યાપ
છી જીભ ઘસીને કોગલા કરવા. તે થડેપાણીએ કરવા. ઠ
દાંપી નરા ઊનું પાણી હોયતો ફરકત નથી. તેથી કફનો
નાશ થઈને અન્ન ઊપર રૂચી થાય છે. હવે કોગલા કોળે
ન કરવા તે કહું છું. રગતપીત, ક્ષયરોગ, મૂર્ચા, આંખનો
રોગ, સંગ્રહણી વગેરે રોગ ને નેહોય તેણે ઘણા કોગલાક
રવા નહીં. કારણ તે કોગલા કરેતો તેને અવગૂણ થસે. થ
ડાપાણીએ મોડુ ધોવેતો મોહોડા ઊપરના ખીપ તથા આં
ખના રોગનો નાશ થાય છે.

આંખમાં સુરમો આંખવાળાં જાત. - સુરમો આંખમાં
આંખવાળી આંખને સુખ થાય છે. આંખમાં આંખવાળ

તીહોયતેશારીઘઈનેંચાંડકયાએછે. તથા આંખનાંપાપે
 ણોવલગતાંહોએતોસારાયાએછે. અને આંખેશાફેત
 યાનીરોગીયાએછે. નજરશારીયાએછે. એટલોગૂણ
 આંખમાંસુરમોઆંખવાથીંયાએછે. પરંતુતેસુરમોઠે
 ચારેઆંખવોઅનેકોણેઆંખવોતેરીતકહુંછું. નેમાથો
 ભીનેઈનેનાએલોછે. તથારાત્રિમાંબિન્નગરોથએલોછે
 તેણેશુરમોઆંખવોનહીં. તેનરીતેઝેનેતાવઆવેછેતેણે
 પણશુરમોઆંખમાંઆંખવોનહીં. સુરમોઆંખવોતેદા
 તણકરીઆપછીસવારનાપોહોરમાંઆંખવો. તણપછી
 માથોભીનવીનેનાહવુંનહીં.

આરસામાંએહેરોનેવાનોગૂણ. - આરસીમાંઆપ
 ણુંરૂપનેળિઅનેતેભેતેનચાલુદેખાગિતોતેથીંજીવનેસ
 માધાન તથાસંતોષયાએછે. તથાસરવેકામકરવાનેળિ
 મેદયાએછે. અનેમોડાનોએહેરોબિતરેલોદેખાએતોતે
 બિપરબિલાનકરવાનીઈઆદઆવેછે. ચાશતેદસોનએ
 હવારપણઆરસીમાંએહેરોનેવો.

શ્રમ. - એટલેમેહેનતકરવાથીંવાયુનોનાશયાએછે.
 અનેનહરાઅગનીપ્રકાશીતયાએછે. મેહેનતથીંશરીર
 કઠણુથાયલે. તથાતેહેનેલ્લીધેરોગથતોનથીં. શ્રમએ
 ટલેઆલવું. તાલીમકરવી, અગરબીજીમેહેનતકરવીતે
 યાએછે. અનેપુરૂષનાશરીરમાંચીરીઅએશીંચરશશુ-
 ધીંરેહેવાનેમેહેનતશરેખોબીનેબિપાયનથીં. મેહેનત
 કરવાથીંધાતુસરવેકામમળબુતરહેછે. હવેબલહીનકે
 ચારેયાએછેતેકહુંછું. નેપુરૂષનાકપાલેતથાનાકના

દીનતથારાતનીવરતણુંક

(૫)

સંધી તથા કાંઝમાં પરશેવ આવે છે. તે પુરુશમાંનીચે નેરરે
 રહે છે. પુરુશનેર રહેતો નથી. - તે પુરુશની ધાતુ શરીરમાં વધે
 તે ઊપાઞજન લઈથી કરવો. જમીને તુરત અશતરી સાથે.
 શંભોગ કરેતો કાશ શ્વાસ એટલે દમ મડીન્ન એ તેરોગ અ-
 નેરગત પીત તથા ખયરોગ થાએ છે. તે વાશને ભોજન કરી.
 આપછી શોપગલાં ચાલવું. એટલે શરવે કામ કરવાને તે
 હેને છૂટ છે. અવગુણ થતો નથી. શરીરને અતર વીગેરે શુ
 ગંધીક પદારથ ચોલવાથી મેહેનત કરેલી તે દુરથાએ છે.
 અને થાક ઊતરે છે. તથા કફ તથા વાયુનો નાશ થાએ
 છે. તે વાશને આઠ દીવશમાં એક વાર પળા સુગંધીતેલ શા
 રીરને ચોલવું. તે તેલ સુગંધી વાતુ છતાં ચોળું કોઈને ન
 મલેતો તલનું તેલ ચોલવું. કાને કપાલે ડોહી એ પગની
 ધુરી તથા તળી એ નરેર તેલ ચોલવું. તેમ કરવાથી શરી
 રમાં પુશટી આવે છે. તથા શરીરમાં તેન વધે છે. તથા થા
 ક ઊતરે છે. કાનમાં આઠ દીવશમાં એક વાર તેલ મુકવા
 થીં જોહેરો થતો નથી. કાનમાં ચશકા લાજતા નથી તે વ
 ગર મોરો ફાએદો એ છે કે તે પુરુશ આઠ દીવશમાં એક વા
 ર કાનમાં તેલ ઘાલે છે તેને આંખમાં કોઈ દીવશ ઈન્ન થ
 તી નથી. તથા આંખનું તેન કમી થાએ નહીં. તે વાશને આ
 ઠ દીવશમાં એક વાર રાતમાં કાનમાં તેલ મુકવું. તે હેના ગુણ
 થીં માથામાં વેગ લાગતા હો એ તે પળા શાસ્ત્રા થાએ છે. ન
 હને તાવ વાયુ, શગ્રહણી, એટલે ન્હાનો રોગ વીગેરે શા
 રીરમાં હોએ તેણે તેલ ચોલવું નહીં. કાનમાં તેલ મુકવા
 ને શરવે માણશને છૂટ છે.

નાહાવાવીશો. - ઝેનાથી શું કાઝેલો થાએલે. તેહકું
 લું. નાહાવાથી નહરાઝગનીનું ભેરવયેલે. પરશીવ તથા
 આલશ નતું રહેલે. તરશ તથા શરીરમાં દાહ ઝેઓનો
 નાશ થાએલે. તાહાડે પાણીએ નાહાવાથી રકત પીતલી
 શાંતી થાએલે. ઊના પાણીએ નાવાવું ઝેઉતમલે. પણ
 ઘણું ઊનું પાણી નાવાથી આંખને પીડા થાએલે. વાશતે
 કોહીલું પાણીએ નાહાવું. ત્મોનન કરવાની પેહેલાં ના
 હાવાની રીતલે. પણ અતીશય તથા આંખમાં રોગડા
 નનોરોગ, વાળિનોરોગ, પેટનું ચડવું તથા શલીખમ એ-
 રોગ માનો ડોઈ પણ રોગ હોએ તે પુરશે નમવાં પછી નાહાવું
 તથા કોરડે લુગડેથી શરીરનું છીલાખવું. એટલે શરીરની
 ઘવહજીએલે.

લુગડાં પેહેરવાવીશો. - પીતાંબર હોશાલા તથા લા
 લ પીતાંબર એ વશતરો પેહેરાં છતાં વાળિ તથા કફે ઝેઓ
 નો નાશ થાએલે. તેલુગડાં તાહાડના દીવશમાં પેહેરવાં
 તેન પરમાણે ધોલાં તથા ત્મઘવાં વશતરો ઊન્હાલામાં
 પેહેરવાં તથા ઝોડવા તેથી પીતનાશ થાએલે. સમન્નુ પુર
 શોએ મેલાવશતર પેહેરવા નહીં. પેહેરેતો શરીરમાં ઘવડ
 તથા બફારો થાએલે. તથા રોગી માણસ મેલાવશતરો વા
 ખરેતો રોગ ઘડેલે. મેલાવશતે શરવે લો કોએ ને આપણને પ
 રમેશવરે અરપુ હોએ તેન વશતરો ધોઈને શાફરાખવાં.

ચંદન. - ચંદન કુંપાલ અથવા શરીર ઉપર લગાડવાથી
 દુર્ગંધીનો નાશ થાએલે. તથા થાક, મુરછા, દાહ, ઝેઓ
 પણ નાશ થાએલે.

દીવશતધારાતનીવરતણુક.

(૭)

ઈછા.— ભાણશોને ઈછાચાર પ્રકારની ઊતપેન થાએ છે તેઓ કહી કહી થાએ છે તે કહે છળ. ભ્રોનનની, પાણીપીવાની, તથા ઊધવાની અને અશતરીનું શોજ લેવાની એ હેવી ચાર પ્રકારની ઈછા છે. તેમાં ભ્રોનન ભ્રુજ લાગતાં વાર નમજે તો શરીરની કૌવત બતીરહે છે. અને અરેચી, થાક, આંખમાં આંખ, આંખમાં તેનહીન પણું, ધાતુનો દાહ એટલા રોગો થાએ છે. વાશતે ભ્રુજ લાગતાં વાર નેવેલા એ ભ્રુજ ભ્રુજરી ને હેનું ને ભ્રોનન એટલે નમવાનું ને હો. એતે નેતેને તેન વોજતે તુરત નમીલેવું. તેમ કરવું એ ઘણું શારીર છે. હવે પાણીની તરશ સાગી છતાં પાણી ન પીવાથી નાંજી કાઢી ને છે. કાનમાં બીગાડ થાએ છે. તથા કાલ્કની અંદર પીડા થાએ છે. ઊભાગરો થયો હો એતો બગાડાં આવે છે. શરીર ભારે થઈ રહે છે. તથા અનને ઈએતેનું પાચન થતું નથી, તેથી અને ક બતનારોગ ઊતપેન થાએ છે. ભ્રોનન બપોર તંથા સાંજ એવું બે પ્રકારનું છે. એવું વેદમાં પણ કહેલું છે. કારણ પેદમાં અને ગયાથી ન હરા અગની શંતોશ પામતો બલને વધાવે છે.

નમવાનો વોજત.— એ કપોહોર એટલે કલાક ત્રણ અથવા ઘડી ને એવી જો વોજત માં ભ્રોનન કરવું નહીં તથા તરપેછી બેપોહોર શુધીં ઊપવાસી પણ રહેવું નહીં પેહેલા પોહોરનો વોજત નઈને બીજા પોહોરનો વોજત થોડો ગયા પેછી ભ્રોનન કરીએતો રસ શારો ઊતપેન થાએ છે. અને બેપોહોર પુગથ આપેછી ભ્રોનન કરેતો કળિ અને હીન થાય છે. ભ્રુજતે વોજત સાગે તેન વોજતે ભ્રોજ સમયન

લીને નમવું.

નમવાની નગા. - માણસોએ લોભન તથા જાહડે
નવાનું એકાંત નગોએ કરવું. તેન પેર માણે સ્ત્રી સમાગમ
પણ એકાંત નગાએ કરવો તે દેઢાણે કોઈ માણશ હોવું
ન ને ઈયે. નેટલાન મનારા હોય નેટલાન લોકો નમવાને
દેઢાણે હોવા ને ઈયે. નકામાં માણસોનો હોવા ન ને
ઈયે. નમવાનું અન્ન. તથા નમવાની વંજતે પાસે કોણકો
ણ ને ઈયે ને કુકુંડું. જાપે, મા, બીજા સગાં તથા રસોઈ ક
રનાર હંસ, મોર, ચક્રાર, એટલા પાસે હોય તો હરકત ન
થી. હવે નમવા વંજતે કોણ પાસે ન ને ઈયે તે સાંત્વળો
હલ કાચ ત્રાવનો, ત્વીંજારી, ત્વીંજો, પાંડેડી, રોગી, એવા
માણસો તથા ખરઘાં, સાપે, કુતરો, એ સોની નબર અ-
ન્ન ઉપર પડે તો તે અન્ન શરીરમાં બીકાર કરે છે. તથા તન
દેશતી બીગાડે છે. એવું વૈદશાસ્ત્રનું મત છે.

નમણ કેવી થાળીમાં નમવું. - સોનાની થાળીમાં
નમ્યા હોઈએ તો શરીરનો થીકાર ન્ય, રૂપાની થાળીમાં
નમીયે તો પીત્તનો નાશ થાય. પરંતુ કફ વાયુ ઊત્પન્ન થાય
ય છે. કાંસાની થાળીમાં નમીયે તો અન્ન ઉપર ત્રાવ વધે
છે. પીતલની થાળીમાં નમે તો કરમ, કફ, તથા શૂદ્ધનો
નાશ થાય છે. તોડાની થાળીમાં નમે તો સોને, કમપો-
એનો નાશ થાય છે. પથર અથવા ખરોડીની થાળીમાં
નમે તો કહીં ન ગુણ થતો નથી. પરંતુ મારીના વાસણમાં
અન્ન રાંધ્યાથી ગુદ્ધા થાય છે. પાણી પીવાને ત્યાં બાનું
અગર મારીનું વાસણ હીત કારક છે. કાંચનું વાસણ -

દીનતથારાતનીવર્તણુક.

૧૫

સાફ છે. પણ કેળની પેઠાવળી નમવાને સર્વ માથા ઊત્તર
મહે.

જમવાતીરીત. - પહેલે ખીઠી ચીન ખાવી. પછી વચ-
માં જારી તી ખીએવી ચીને ખાવી. છેલે કડવી તુરી ચીને
ખાવી. પરંતુ ત્યારે પદારથ ગ્રો ખાના આરાના અગર પીવા
નમવાતી આગળી નખાવા. પછી થી ખાધા હોયતો પેટ-
માંવી કાર કરે છે. જમવાની વખતે તાજરી રોટલી ને કહીં-
ખાવું હોયતે ખાઈને છેવટે દહીં અથવા છાછ અથવા ખારો
પદારથ ખાવાથી કોવત વધે છે. ગળ્યો પદારથ ખાઈને ઘી
પરથી પાણી પીવું નહીં. વચમાં કેટલો એક વખત ન વાટે
વો પછી પાણી પીવું.

અન્ન કેવીરીતે ખાવું. - અન્ન ગરમ ગરમ એટલે ઊનુ ઊ-
નુ ખાધાથી ન્નેર કમતી થાય છે. તાદું અન્ન ખાધાથી અ-
ન્નનો પેટમાં નેરલો રસ થવો ન્ને ધીયે તે વોયતો નથી ને બુધ્ધી
નુ જડ કરે છે. શરીરમાં આત્મસ તથા બેચેની ઊતપન થા-
ય છે. ઘણા નસદન મીએતો મુરછા આવે છે. ઘણી વાર ન-
મવા લાગેતો કોઈતરાહનો મુાય હોયતો નથી.

નમતાં નમતાં બોલવું નહીં બોલીએતો કુદાચલો કો-
ની નીંદા થાય છે. અને ન્ને ધીયે તે હેવું અન્ન મોહોડામાં ચ-
વાતું નથી. મારે બોલવું નહીં. જા એક સરશ રશતો છે
અન્ન તથા પાણી નું પરમાણુ. - કોઠાના બેત્રાગ અ-
ન્નથી ત્રીને ત્રીને ત્રાગ પાણીથી ત્રરવો. તથા ચોથો-
ત્રાગ વાયુની આવન્નવને મારે બુલ્લરો રાખવો. કુદાચન્ન
નતી પાણી પીધુંતો અન્ન ને પરમાણુ પાચન થવું ન્ને ધીયે

તેમ થતું નથી એમારે પાણી ઘણું પીવું નહીં.

તરસ — તરસ લાગેલી હોય તો નમ્રવું નહીં. ભૂખ લાગેલી હોય તો પાણી પીવું નહીં. તરસ લાગેલી હોય અને નમે તો પેટમાં દુખાવાનો આનંદ થાય છે. ભૂખ લાગેલી હોય તો પાણી પીએ તો નવંદરનો રોગ થાય છે. મારે ને તરસ લાગેલી હોય તો. થોડો ગોલ સાકર વીગેરે થોડી મીઠાઈને પાણી પીવું. અથવા ભૂખ લાગી હોય તો નમીને પાણી પીવું. દુધ પીવું હોય તો પેહેલે નમીને પાણી પીવું પછી દુધ પીવું ને સારા પામન થાય છે.

પાન ખાવા વીશે. — પાન કેવી રીતે ખાવું તેનું પ્રમાણ કહું છું. શુદ્ધને ઊઠી આપછી તથા સ્ત્રી સંત્રેગ સમયે, નાહા વાપછી, તથા ભોજન કરાં પછી, બડાઈને વળતે, તથા સ્ત્રી ભામાં નતી વળતે એ સમયે પાન ખાવું. કારણ એમાં ગુણ ત્રીજો, ગરમ, રેમીકર, કડવો, તથા ખારો એ હેવા ગુણો છે તે રકત પીત્તને તથા ધાતુને વધારે છે. તથા મોહોડું સાફ રહે છે. શિવાયા દાંતનો રોગ તથા જ્યોરનો રોગ થતો નથી પરંતુ ભૂખ્યા હોઈએ તો પાનનું બીડું ખાવું નહીં. કારણ પિત્ત શરિરમાં ઘણું થાય છે. ને ને પરમાણી પાનનું મુલ તથા ડીંગ તથા અગલનો થોડો ભાગ તથા મધીય ભાગની ને શોતે કાહાડીને પાન ખાવું. તથા બીડું ખાતી વળતે, બીડું ખાધા પછી એક વાર ધુંઠી લાવવું. તે ઘણું નીખું છે. વાશતે વીધ કરુ છે. મારે એક વાર ધુંઠી પછી બીડું ખાવું. ને મારા શને તાવ ધ્રાવેલો હોય તથા નેણે રેમ લીધેલો હોય તથા ભૂખ લાગેલી હોય તેમો એ પાનનું બીડું ખાવું નહીં.

સોડગત્વાચાલવાશીંડાએદો. - ભોનનકચાંપછી
સોપગત્વાંચાલવું. તેથી જનપાંચન થાય છે. ઝેર તથા કુ
બર અને સુખ થાય છે. નમીને ને પુરૂષ જેસી રહે છે તેનું પે
ટમોડુ થાય છે. ને પુરૂષ નમ્યા પછી તરત સુવે છે તેનું શ
રીર પુષ્ટ એટલે ન્હડું થાય છે. અને નમ્યાં પછી ને દોડે છે તે
નું આયુષી આક્રમી થાય છે. વાશતે ભોનન કરીને સોપગ
ત્વાંચાલવું એરીત ઘણી નિતિ મળે.

સુવાની નગો. - ખાટલો તથા પલંગાડિપર નીદરા કરી
તાં નીદોષ એટલે વાત પીત્ત અને કફ એઓનો નાશ થાય
છે. તલાઈડિપર સુએતો કફ તથા વાયુનો નશ થાય છે
નમીનડિપર નીદરા કરી છતાં તથા ત્વાંડાના ત્વાંડાડિપર ની
દારા કરી છતાં વાયુનો નેર થાય છે.

દીશાજોડિપર થીંવાડિનોગુણ. - પુરવદીશાનો વા
યુત્તારે તથા ગરમ છે. પિત્ત તથા ત્વોહી એઓને પિતપન્ન
કરનારો છે. તથા વાડિપણ કરે છે. અને મેહેનત કરનારા
ઓને તથા કફ અને શોષ એરોગ થાય ત્વાંખાણ શને સુ
ખ કારક છે. દક્ષિણ દીશાનો વાયુ મધુર તથા હલકો ત
થારક તપીતનો નાશ કરે છે. ચીરી આમાં નેર વધારનારો
તથા થંડો તથા જલ વધારનારો છે. તથા આંખને સુખ-
કારક તથા વાયુ કરતો નથી. વાશતે સરવે દીશા કરતાં
દક્ષિણ દીશાનો વાયુ ઘણો મારો છે. અને ને કોઈ પુરૂષ
હવા લેવાને ન્હાએ છે. તેણે દક્ષિણ દીશાનો વાયુ આંગ
ડિપર લેવો. તે શરીરને સુખ કરે છે. તથા સદવે રોગનો ના
શ કરનારો છે.

પમચમદીશાનાવાયુનોગુણ. - એદીશાનોવાયુ
જાલનોવધારનારો તથાહતકો છે. તથાગિનોપણ છે. મે
દઝેરલ્લે માંસનોનીચેતોત્તમ તથાપીત તથાકફ એ-
ઓનોનાશ કરે છે. વાયુને વધારે છે. ગિત્તર દીશાનોવાયુ
તાહાડો તથા રોગનોવધારનારો છે. તથાવાયુનો ન્નેરશ
રીરમાં કરનારો છે. તેને નાફુજિજ્જત કરનારો છે. તેપુરૂષ
નેહવાખાવાને નવુંહોએ તેણે એરલ્લો વીચાર કરીનેહવા
ઉપરગયાંછતાં સુખશાશે. વરોલીઓ એરલ્લેતોફાન
એરલ્લે ચારેદીશાનોવાયુ જાલે છે. તેવાગિ રોગનોવધાર-
રો કરનારો છે. એજમીતસમજવું

પંજા. - તાડનાપંજાનોવાયુ કફ પિત્તએનોનાશકરના
રો છે. વાંસનાપંજાનોવાયુ રગતપિત્તનો વધારો કરનારો
છે. લુગડાંનાપંજાનો મોરના પિછાનાપંજાનો તથા
નેતરનાપંજાનોવાયુ શરીરઉપર લીએતો ઘણોસુખજ
રેલો છે. કોઈપણરોગની વધારનારો નથી. તથા કોઈપણ
રોગનેગિતપેન કરતો નથી.

દિવસેનીદરા. - દિવસેનીદરા કરવીનહીં એપરમાણે
વઈદકશાસ્ત્રમાંલેખેલું છે. એવોનીચમ છતાંઘણો
કરનારો તથાજોન્નગિચકરનારો, તથાગાડી ઘોડાઉપર
રજેસનારો, અતિસારચએલોરોગી, શૂલ, શ્વાસ, શ-
કતિહીનચએલો તથારાતમાંગિત્તગરો કરનારો એવા
પુરૂષોનેનીદરા કરવાનીહુટજાપેલી છે. તેપુરૂષનીનીદ
રાન્નગતર છે એરલ્લે અરધોગિંધમાં ને અરધોન્નગતો છે
તેદિવસે અથવારાતમાંઘણીનીદરા કરેતોએપણરોગ

ગીતપન થતો નથી. તેન પરમાણે પેદમાં પણ અન સારી રી-
તેરે હેવા સારીંત્રો નન કયાં પછી પ્રીય ત્રાષણ કરવું. પાન
ગુજીડું બાવું. સારી વસ્તુ હાથ માં લેવી, મનને જ્ઞાન દર્શા
રાખવું અને સારા સુંગંધી પદારથ વાપરવા, તથા નનરે
સારી વસ્તુ ને લેવી.

આત્મવું. - મારો વાળુ આત્મવાથી કંઈ તથા કોમલતાનો
નાશ થાય છે. અને જાગ જાગી ચામાં ફેરાથી શરીરને સુખ
થાય છે. જાત તથા તેન તથા આયુષ્યને વધારે છે. વારા
તે અને સુખ શાઈ ધનવાન તથા શ્રીમાન તથા રાત્રીઓ
જાગ જાગી ચા ફરીને તે જાગમાં સરવે લોકોને ફેરવાની
પરવાનગી આપે છે. કોઈ પધ્ધતિ વાત્તા લોક દેવાલય-
જાંધીને ત્યાં જાગ જાગી ચા પેળા તૈયાર ફરીને તેનો ઊં
પયોગ કરે છે. દેવદરશન ફરીને જાગમાં ફેરે છે. એટલે-
ગીતપનને બાગુણનો આત્મ થાય છે.

પગડી પેહેરવાથી ફાયો દો. - પગડી એ તેનમાં વધારા
રોકે છે. નિમાત્તાનો વધારો કરે છે. કંઈ તથા વાયુનો ના
શ કરે છે. પણ પગડી હલકી ને ઈંચે. ને તમા હારે હોએ તો
પિત્ત તથા આંખના રોગ ગીતપન થાય છે.

પગમાં નેડો. - પગમાં નેડા અથવા ચપેન પેહેરવાથી
આંખમાં ગરમી થતી નથી. નેડો ન પેહેરવાથી આંખ
માં ગરમી તથા પગમાં કાનરા વીગેરેનો રોગ ગીતપ-
ન થાય છે.

નીતિ. - ત્રાહાર નતી વખતે હાથમાં લાંકડી લેવી. ત
ડકામાં નવું હોએ તો હતરી બધીને નવું. નેથી આંખમાં

પીડા તથા માથામાં શુલ્ક ગિત પેન થતા નથી. ધુમાડો થતો લો
 હોય ત્યાં ખેસવું નહીં. કારણ કે આખી જીગડી બને છે. દુઃસ
 મન પાત્રે જોઈ નો હો એ તો તેથી દુર રહેવું નહીં તો લોહી ક્રોધે
 ફરીને જીગડે છે. પાણીમાં પોતાનું રૂપ નેવું નહીં. ન્તે આથી
 નિસતેન થાય છે. નાગા એટલે થશતર વીના પાણીમાં પે
 શવું નહીં. શરીરની શરીરની શિરાદી લી થઈ બને છે. ચાત
 રેદ હી ખાવું નહીં. તેથી પરમીયાનો રોગ ગિત પેન થાય છે.
 ભોનત માં મીઠું, તથા મગની દાલ તથા ઘી ઈ, તથા સાકર એ
 માની એક પેણ થી ન અવશ્ય નેઈયે. નેથી અન્ન નો રસ ગિ
 ત્તમ થાય છે. પરકા માણના મન દુખવું નહીં. દુત્તમ વેતો
 પાછળથી પોતાના મન માં સંતાપે થાય છે.

આપણે શરવે લોહો કરતાં સુજી છઈએ એવું અત્મીમા
 ન કરવું નહીં. કારણ મદગિત પેન થાય છે. ન અતા પેણું રાખ
 વું. નદીમાં તરવાનું નહીં. કારણ પાણીની માલ દ્વારમાં
 બદલાઈ બને છે. તેથી દેહને મેહેનત પડે અને વીકાર થા
 એ છે. પાણીમાં નુના વાહણમાં તથા નદારા પથ્થર ગિપ
 ર જે શવું નહીં. નેથી પેટમાં ઘાશની થઈને આંતરડીઓ ફુ
 લી બને છે. નાકમાં આંગલી ઘાલીને ઘસવું નહીં નાકને
 ઈ બે થાય છે. માથા ગિપેર ભાર લેવો નહીં. કોકુહલકુ થા
 એ છે. ઘણો ભાર લેવો હોય તો બાધા ગિપેર લેવો. દુશમન
 ના વગતું પેણ બેવું નહીં કારણ સંશય થાય અને ભવ ચીંતા
 માં પડે છે. અને રોગ પેદા થવાનો સમય આવે છે. સ્ત્રી ગિપે
 ર દરેક પુરૂષોને વિશવાસ કરવો નહીં. વેશી આ વિના તે
 ની મરણ પર માણે સુવાને પરવા નગી આપે વીગદી. એવી

દીનતથારાતનીચરતણુકુ.

૧૫

નરીતેચાલવું નેથીશરીરને સુખયાએછે. વીઆધીકમી
થશે. વાશને એમાની નેટલીઆપણથીઆએ નેટલીરીત
લઈને ચરતવાછતાં આયુષ્ય નીસમય વધેછે.

હવેરાતનીચરતણુકુવીશે.

- રાતે સ્નોન કરવુંતે પેહેલેપોહોરમાં કરવું તે કાંઈકેક
મીકરવું. નેથીઅનુરણ તથા વાયુથતોનથી. તથાત્મારે
અનુરાતરે જાવુંનહીં. પ્રાણીમાત્રને દરોન સ્ત્રીનીઈચ્છા
થાયછે. પ્રાણીચ્છા થઈછતાં ઘણાદીવશરેહે તથા જાય-
ડીમજીનહોયતો ધાતુનોજિગડ થાયછે. તથાપેટમાંવા
યુગિનપન થાયછે.

સ્ત્રીઓનોવિચાર. - જાણડીસોજ વરસનીથાય ત
હાંસુધીંજાનક ગણાએછે. જત્રીસ વરશની થાય તહાંસુ
ધીંજીવાન. પ્રમાસ વરસની થઈએટલેઘરડી તારપછીને
હેને કામત્તોગ કરવાનીઈચ્છારહેતીનથી. જીવાન પુરેશે
મોટ એટલેતેથીંમોટીસ્ત્રીનેસાથે સંતોગ કરવાથીંજીવા
નપણમાંન બેહેલો વધયાએછે. જાડીજેઝવસથાવાલી
તેતરેણ તથાજાવાએતેને લાયકુ છે.

તાનુંમાંસજાવું, ઊનાપાણીએનહાવું, નવુંઅન્ન
હું, તથાધીઈસાથજાવું. સોલવરસનીસ્ત્રીથાય તેન
સંતોગનેજીત્તમ છે. તથાજલવધારનારીછે. છ માઠાંતે
કુહુંછળિ. વાસીમાંસ, તાનુંદહી, વરધરત્રી, સવારનો
તડકો, તથાસવારેસ્ત્રીસંતોગ તથાગિંધ અછળિપ્રકાર
આયુષ્ય કમીકરનારાછે. એવાતમાં સરવત્રનોકોએ ધ્યા
નજાપીને તરનવું.

સ્ત્રીસમ્રાગમ. - સ્ત્રીસમ્રાગમત્રણદીવસમાં એકવાર
કરવો. તેજધેના શરીરને સુખે કરક છે. એહેવો સુશ્રુતનો
મત છે. તથા ખાંદા ખાણશે સ્ત્રી જ સુસ વરનવી.

સમ્રાગમમાં સ્ત્રીવચ્ચ કઈકરવીતે કુકું છળિ. - દૂરજે
હેલી, કામરહિત, ખેડી તથા અણગામી. બિમરે મોહોરી
રોગ થએલી, તથા ખોડવાલી નગરભીણી, તથા અદેખા
ઈકરનારી, ચોબીરોગથી પીડીત, એહેવી અસ્ત્રી સાથે સમ્રા
ગમ કરવો નહીં. કરેતો રોગહિત પન્ન થાએ. કોઈવજતગર
ભિણી સ્ત્રી પાંચ માસ સગી ભોગવવી, પણ છઠા માસથી
વરનવી, દૂરજે હેલી સ્ત્રી ભોગવી હોયતો આંખમાં ઘણી
તરાનો વીકાર થાએ છે. સ્ત્રી સમ્રાગમ કર્યા પછી કહાંળી
પાખે કળિ અત ઘટે તહી તે કુકું છળિ. નાહાવું. તથા દુધમાં
સાકુર નાખીને પીવું તથા સેરડીનો રસ તથા ખાંડ વીગેરે.
તેવીને તેથી કરેલો પદારથ તથા નીદરા એઓ શરીરને
હિત કારક છે.

સ્ત્રી સાથે અતિ સંભોગ. - ઘણા સંભોગ કરનારા, પુ
રોને પેટમાં સુલ, તથા ખાંસ, તથા દમ, તથા નિસતેન પે
ણું, પિંડરોગ, તથા ક્ષયરોગ, વીગેરે અને કતરાનો રોગ થા
એ છે. બાકાતે ત્રણદીવશે સ્ત્રી સંભોગ કરવો. એન મારગ
હિત મહે. દરેક વાંજત ધારણ તથા દીવસમાં અથવા સ
વારે તથા સાંજે દીવા વાંજત તથા જાપોરે એવેલા એ સંભોગ
કરવો. ઘણું નીચું કામ છે. અને એનાથી શરીરનો નાશ થા
એ છે. તથા જલ ક્ષય થઈને અને કબજતના રોગો હિત પ
ન્ન થાએ છે.

દિનતથાગતનીવરતણુક.

૧૭

પ્રાતઃપાન. - એટલેરાતનાપેહેલાપોહોરમાંસુમારેપા
સેરપાણી ઢાકી મુકવું. અને પ્રાતઃકાલમાં સીંગલો કરીને પી
વું એવું તે કોઈ કરે છે તેહનું આગિશવધે છે. પણ સવારે સુરજ
નો ઊદય થતી વખતે પીએ તો તેહેને પણ પ્રાતઃ પાન કહે છે
પણ તેહેનો ગુણ નથી એને ને વખતે વખત સવારે નલપાન
કરે. જગર જાગીપર મળવાગતે એટલે રાતના ચોથા પોરમાં ન
લપાન કરે તો ફાસેહો ઠેરલો થાએ તે કહું છું. અહરશત
થામ્નોન્ન, સંગ્રહણી, તાક્રતથા નલોદર, ઘડપણ, કોહોડ,
તથા ચરબીની ધરબી, મૂતરકૃછર, આંખનો રોગ, કંજર રહી
મએલી હોય તો પેટમાં વાયુ થાય તે, એસરવેરોગ નય છે. ના
કે નલપાન કરે તો બુધ્ધી માન થાય છે. કોડ હોય તો નય છે.
હવે પ્રાતઃ પાન કોણે ન કરવું તે કહું છું પેટકુ બેલું હોએ તથા
અરકડી, તથા કફ તથા ઊદર વરધી એહે વોવિઠાર નેહે ને હો
એ તેહેને પ્રાતઃ પાન વરબવું.

એ પ્રમાણે દીન ચર્યા તથા રાતરી ચરી આસંક્ષેપે કરે
લી છે. વાશતે નેહેને સુખની ઈચ્છા હોય તો તેને એ પરમાણે
ચરતણુક કરવી.

રોગનું નામ તથા તેની ઊપર ણી

પાય.

કહાં રોગનું સું નામ તથા તેની પર સું ણી પાય તની
વીશેવીગત.

ઊપદંશ તથા ગરબી. - એટલે સંયોગથી ઊપનનારો
રોગ છે. પરમીયો એટલે ઈંદ્રીયમાંથી પર વેહે છે તેને વેહ

કશારાશ્રમાં પરમીઓ ને મેહ કેહેછે. તેવીસ પ્રકારનો કહે-
 લોછે. પણ અનુભવમાં આવેલાનો પ્રકાર ચ્યારછે. એક
 દરરોન પેશવહીને ધોતિઆને તથા પેહેલા લુગડાંને ડા-
 નાપડેછે. બીજાને મુતરની વાજતે તાજેલા બીજાને પિસાપે-
 ચાએછે. તેથી ભુવધણો દુખી થાએછે. ઠંડર દૂખે, તાવ
 આવે, સારીર દુખે અંગમાં દોષ ઊત્પન્ન થાએ, એન પડ
 વાદેનહીં. ત્રીજાને લાલ પરમીયો ઈંદ્રીયભાણીં લોહીપડે
 અને વેદના તડેલાને તેન પ્રમાણે થાએછે. ચોથો તંતુ
 મેહ એટલે પીસાજ કરતી વાજતે પ્રથમ સૂતર વેહેવો સાર
 નીકલે તથા મૂતરીર હયો પછી એક અથવા બે બુંદાપડે
 તેનુ નામ તંતુ પરમીયો એવા ચાર પ્રકારના મેહ નેવામાં
 ઘણા આવેછે.

એઓ ઊપર ને નીચે ઊપાધ્ય કહેલા છે તેન જ્ઞાન વી-
 સવરસ એક સરખા અનુભવેલા છે.

પ્રથમ પડે વેહે તે ઊપર ઊપાધ્ય. - ગરમીનો રોગ થએ
 લાને બ્રહ્મડા સાફ થવા સાફ દરરોન રાતરે લાલ હરડાનું
 ચુરણ એક તોલો ગરમ પાણી સાથે એક માસ લગન પીવું
 મેઘીનો પાત્રો વનન તોલાર ઘાત્રો કાચી વનન તોલો
 ચા તથા સોના મુખી વનન તોલાર સાફ વનન તોલાર
 એટલા ઓષધો લાવીને અરધો શેર પાણી ઘાલીને કા-
 હાડો કરવો, અને તેનેનો આઠમો ભાગ રાજવો તે સવારે
 તથા સાંજરે જે વાજત પીવો કોઈ પણ પ્રકારનો પરમીયો
 થાએલો હોય તો પણ મરેછે. એમાં વેદના મતની બીજી
 કુલ નરેર નહીં.

ચાધીનુનામને તેણિપરણિપાય.

૧૫

તથા હરડાં, જે હેડાં, તથા આમલ્યાં, જે ત્રણ, ત્રીનેને બિ-
ફૂલા કહે છે. તે ત્રી ફૂલા માધીં બી કહાડીને વનન ત્રણતો
લા તથા રાન્ત પુરી હલદ અને કતોલો અને હેવાચાર તો લા
વળેને તેમાં અને કસેર પાણી નાખીને બિ ફાલવું, પાસેર પા-
ણી રહે પછી અરધો ભાગ કાઢાડો ત્યજીને તેમાં શિલાજીત
વાલર તથા પથરીયો, ભખાણાત્મેદ, વાલર લાંબીને જે
બોજત પીવું તેથી પરમીયો ન્નય છે. અને એ જેઓ ખડચા
ર પરમીયાં બિપર બિપયોગી છે.

તડેનીઓ પરમીયો. - તડેનિ વાલ્લા પરમીઓ થજો
એટલે પ્રથમ બુલાજ બેવો. અને મલસાફૂ કરવી. તાર
પછી મશાકલી કાલ્લા ખનુર સુમારે તો લા ૨ જે લેવળે તે
માંના બીજ કાઢાડી લાજવાં અને પાણીમાં ચો હોલવું
તથા તે હેનું પાણી ગાલીને પીવું એટલે ઈંદી બની તડેનિ
જંધયા એ છે.

બીને બિપાય. - કરમહીના નહાડનું મૂલ તાહાડા પા-
ણીમાં અને કતોલો ધસીને સાંતરે તથા સવારે જે બોજત
પીવું સાત દિવસ પીએ તો પરમીઓ ન્નય.

ત્રીને બિપાય. - જે હેરી નારી અને અરધો તોલો વનને
પાણીમાં ધસીને પીવું. એ ઓશાડો શવારે તથા શાંતે જે
બોજત પીવું એથી સાત દિવસ માં ગુણ થાય છે.

ઓથા બિપાય. - અંદનનું તેલ દરરોન પાણીમાં આઠ દી-
માં પીએ તો આઠ દિવસ માં પરમીઓ ન્નય છે. એ ચારત
ડેની આપરમી આતો ઓશાડો છે.

લાલ પરમી આતો બિપાય. - સાબરલા નહાડની

છાલનોરસ કાઢાડીને દરવંજત તોલો ૧ તથા તેમાં સાકર
તોલો એક લાખીને દીવસમાં જોવંજત પીવો તેથી ત્વાત્
પરમી જાઓ ન્ન એછે.

બીજી ઊપાય. - ગલ્લેલ જાંડીને થોડું પાણી લાગેલી
ને તેને નોરસ કાઢાડવો. તેમાં દૂધ નવરાંક તથા સાકર તો
લો ૧ એક પ્રમાણે દરવંજત પીવો એકોશદિવસમાં જો-
વંજત એક પ્રમાણે સાત દિવસ લગન પીએ તો ત્વાત્ પ
રમી જાઓ ન્ન એછે.

તેનું પરમી જાણી પર ઊપાય. - એકાણો કાઢાડવો. એ
થી છોડરાં વેદેલાયતા નથી. તથા એકોશદ થોડા દિવસ
કરે તો નતો નથી. એહેવું વૈદના અનુભવમાં છે. એવારા
તે નલદીસાદિંથવા સાદિં ઊપાય પ્રસિદ્ધ કુચ્છળી. એનો
અનુભવ વધીદ લોકોએ જોવો તથા વેદેને એરોગ હોય
તેને પણ એકોશદ જોઈતી લેવું એ એકોશદમાં પણો જ
રચનથી પણ એહે નત છે.

એકોશદ કેલાનો લોટ એટલે તાપોડી આ કેલાની.
લાલતાં તેવંજતે કાપીને સુકવવું અને ફરીને લોટ ક
રવો. તેને કેલાનો આરો કેહે છે. તથા કુંકળમાં રેહેના
ગાલો કોતેનો લોટ ફરીને ઊપવાસ સાદિ કરી રાખે છે. તે
ની પુરી તથા પોલી જાઓ વિગેરે પદારથ કરે છે. તે આરો વ
સઈ પ્રાંતમાં તેથી જ મલે છે. તે તથા બીજું કુંકળીને કું-
લવીને તેહેનું ચૂરણ કરીને તથા તીજી થોપે બિનીના ચુ
રણ કરીને સમત્તાગ લઈને એક કા કરાં પેછી સવારે ચા
માસો તથા સાંતેને ત્રણ માસો તાઢાડા દુધમાં પીવું તેથી

તંતુપરમીયોજેમીતજાએછે.એજનુત્તવથીકહુછી.
 ઊપદંશરોગ.- એટલેઈટીઅળિપરનાનીફોલીયઈને
 ફુટેછે. તથાતારપછીચાંદીપડેછે. તથાઆમડીનઈનેતેઠે
 કાળેનજમપડેછે. અનેસોનેઆવેછે. તેનેઠોઈચાંદીતથા
 રાંડીકહેછે. એળિપરજેમીતગુણપડેએવુંઓશાડનીએસ
 જાંપરમાળે

(૧૨) નારીએજનુંમુઠેલતેલતથાતેનોરસકાડીનેચુલણી
 પરચાસણમાંમુઠવુંઅનેળિકાલવુંતથાતેહેનુંતેલનિકલે
 તેતથાસુકાંકોપરાંપાણીમાંળિકાલીનેતેતેલચોપડવુંતે-
 થીનરમપડેછે. તારપછીસંજભુરંવાદીનેતેનાળિપરલગા
 ડવુંએપ્રમાળેએકદિવસમાંત્રણચારવંજતચોપડેતોત્ર-
 ણદીવસમાંગુણઆવેછે.

(૧૩) ઊંડીનુંતેલલઈનેતેમાંરાહાલખેલથીનેંજલમાંધું
 ટથી. તેનોમજમથાએતહાંસુધીતેલલાજેવુંતેમખમ-
 સવારેતથાસાંનનેત્રણદિવસમાંજેવંજતપ્રમાળેપડીમુ-
 કવી. તથાનેવારેપટ્ટીકાહાડવીહોએતેવંજતેગરમપાણી
 થીંધોઈનેસાફકરવી. તારપછીજીભુપટ્ટીમારવીએપ્ર
 માળેકરવું. એઓસડસાનદિવસકરેતોસારાચાયછે. પેહે
 લેત્રણદીવસપરવેહેછે. તારપછીનજમસારીથાએછે. અ-
 નેપ્રથ્યકરવુંપડતુંનથી.

(૧૪) ધોલોઠાથોપાણીમાંઘસીનેનજમળિપરલેપકરવો
 નેપાણીમાંઘસેલોહોએતેપાણીમાંઆમલીચોલીને
 કાપડેથીગાલીનેંલેવુંતથાતેપાણીમાંકાથોઘસવો. અ-
 નેતેળિપરચોપડવોએટલેનજમસારીથાય

(૮૧) સોને આલેલો હોએતો ઈસેસનો ધુમડો બેલો.

જઘથએલાહોએતો તેનીગિપરગિપાય.

જઘએટલે જાંગનામાંમાંગાંઠયાએ. તેનાનેરથી તાવઆલેછે. ચલાઈસડેનહી. ઠણકાલાગેછે. તેથીફુજ ઘણુંથાએછે. વાશતે તેથતીવંજતે જિંજરાનાઝાડનોચી કલથાગૂગલ તથા કાબુનાબીજ ઘસીને બેપકરવો. તેથીત્રણદિવસમાંમાંઠલેસીન્નએ અનેગુણતાબડતોજ થાએછે.

(૮૨) જંઘુકનો દારૂતથાગુનર એ બેચીને લઈને પેહેલાં ગુનરઝીણોવારીને પાણીલાવો. પછીતેમાંજંઘુકનો દારૂ બાજીનેધોલીને દારૂનાગુનરના બેપમાંમેલવીને ચુલાગિ પરમુકવો અને સેપથવાપેછી જઘગિપર ચોપડવો. અને. જઘગિપર સેઠકરવો એટલેગાઠલેસીન્નય. દારૂગુનરના લેપમાંમેલવતીવંજતે બલતુંકમીરાંજવું. નહીતોદારૂસ. લગીન્નએ.

(૮૩) એ બેગિપાયથી સારીનથાએતો મરણીનાઈડાનો રસતથાસીંદુર એનેબેલવું. અનેતેફેનીપટીમાવવી. તેનાથી ગુણઆલેછે.

(૮૪) જઘગિપરનલોમુકાવીનેલોહોઈકાહાડીલાવેલું તથાતેગિપર લેપકરવો. તેમઘતથાજંઘુકોડવાનુ દારૂકાંપનો તથાબિંજૂનોરસ એમેલવી બલમાંધુંટીનેલેપકરવો.

(૮૫) કપાસનાઝાડનોમૂલલાવીનેતાહાડાંપાણીમાંઘસીને ચોપડવું સરવેબધોસારાથાય એમાંસંશય નથી.એ રોગથીમાણશનાઆંગગિપર વિસફોટકના સરખાં ફોલં

થાએ છે. તથા ચામડી જગડે તથા કોઈ વેળે સાંધો પણ પડે છે. અથવા ચામડી જીગડીને કોઈથએલો હોએ એવું શરીર થાએ છે. એગિપર ઊપાય.

(૧) ગુલાબની કલી સુમારે તોલા ૩ સુખી પાસેર દુધમાં સીંબવવી. અને જરોજર સીંખી એટલે તે દુધ ગાલવું તથા કુંચો કાઢાડી નાખવો અને તે દુધ રાતરે પીવું. તેથી એક વીસ દિવસમાં શરીરની ચામડી શરવે પ્રકારે સારી થાય તથા સરવે તરાની ગરમી નાશ એ દુધથી દરોન જે નુલાબ થાય. પેળ વેળે કોઈને એટલાએ નુલાબ નથા તો ગુલાબની કલી તોલા ૩ કહેલી છે તે અડી રાતથા ૩ ત્રણ તોલા સુધી લેવીથી નુલાબ થશે.

અતિસારરોગિપર ઊપાય.

અતિસાર એટલે બાંધેલું અન્ન નહીં પચીને નુલાબ થાએ છે. તેહેને અતિસાર કહે છે. ચૈદકસારમાં છ પ્રકારના અતિસાર કહેલા છે. પણ આગ્રંથમાં અનુભવ થએલા એહેવા ત્રણ પ્રકારના કહું છું. અતિસાર, તલાઅતિસાર, તથા આમ અતિસાર એહેવા ત્રણ પ્રકારના અતિસાર છે તેહેના મીનો અતિસાર થાએ તે વેળે હાત પાય ગલાય છે. અને ગોટલા આવે છે. પેટમાં ડુંટીનાની એના ત્માગમાં દૂંજે છે. તથા ચુકલાંજે છે. તરસ લાગે છે. નાહો ફરતી વેળે દુરગંધી વાલો અને પાણી સરખો નુલાબ થાએ તેહેને અતિસાર કહે છે.

અતિસારગિપર ઊપાય.

તેહેને અતિસાર થયો હોએ તેહેને ત્યારે અન્ન ખાવા

આપેવું નહીં. અને પૈરમાં દુખનું હોજે તો તે સેક વું અને આંખ
ના આડની છાલ તથા ન્નંદુડીના નહાડના છોડાં તો ભારજો
પ્રમાણે લઈને અરધો સેર પાણીના ખીને ઊઠાલવું અને આ
ઠમો હિસો રહેત્યારે પીવો તેથી આડાનો ગંગા સરખો પ્રવાહ
ચાલેલો હોય તો જંઘયાએ એ ઓશડ એક દિવસ માંચ-
ણવાર ખેવું.

(૨) કડુના નહાડનો મૂલ લઈને તાહાડા પાણીમાં સુખા
રે એક તોલો ઘસીને એક વાર આપેવું. એ પ્રમાણ એક દિવ
સ માંચણવાર આપેવું એથી અતિસાર જંઘયાએ. પથ્ય-
મધુર અને હલકું એહેવું અને નાજાવા આપેવું.

લાલ અતિસારનું લક્ષણ એટલે પેરીસા. — આડા
સાથે તથા પછેથી આડો લાલ થાયે, માથું દુખે, શરીરનો રંગ
કાળો દેખાયે, નાક ઊંચત થઈને આંખે જંઘાડે આવે-
અરિથિ તથા અનનો અભાવ થાયે તેન ઊપર ઊપાય.
લાલ અતિસારવાલો માંદો મનુષ્યને તલેલું તથા ભાહારે
અંન નાવા આપેવું નહીં. તાહાડો તથા ઊંઘો એહેવો મધ્ય
મ પદારથ નાવા આપવો. ઓશડડાંડેના છોડાં તથા જી
નાપેત્રાં એહેવો કાહાડો કરીને આપવો. તેથી લાલ અતિ
સાર જંઘયાએ. દર એક ઓશડ વનન માં તોલો ૫ એ
ક એ પ્રમાણે પીવું. તથા અરધો સેર પાણીના ખીને તેને
ઊઠાલીને આઠ માંભાગ રહેત્યારે એ કાહાડો તે લેવન
તે પીવા આપવો. કોઈ ઘીને ડાંડે મનાં છોડાં ન મલે તો એ
ખેલાં ઝિલ્લીના પંચાનો કાહાડો કરીને આપવો. તેથી પ-
ણ ગુણ થાયે. નેહેને નહાડાના મારગે જો હોઈ પડે છે. અ

રોગનુનામ તથા તેનો ઊપાય.

૨૫

ને ગુણ નહીં થાએ તો તે હેનો ઊપાય તલનું તેલ તથા કરડનું તેલ સુમારે એક મળા અને માણશન હાનું તથા મોહોદું હોએ તો તેમ માણે તેલ લઈને એક વાસણમાં તથા પાતેલામાં અથવા પિંપમાં નાખીને તે માણશને એટલે લાલ અતિસાર લા માણશને નાખો કરીને બેસાડવો તથા તે હેને તેલ માળે ઠાપછી તે વાસણમાં તેલ હોએ તે વાસણમાં ને હેની કંઞર પિંપર આવ્યું ને ઈયે. નેથી એક કલાકની અંદર લાલ અતિસાર બંધ થાએ. તથા એક દીવસમાં બે વાર બેસાડવો નેથી સારો ગુણ આવશે. આ જીનીત અનુભવ થાએ તો ગુણ છે.

૩ ને ઊપાય. - ઊપર લખેલા ઊપાયથી ગુણ નહીં આવે તો તથા આ ઊપાય કરવાને અનુકુલ ન જાવે તો જસ બેસની ડીડવાં લાવીને સીજવવાં અને ગરમ કાપડ એટલે જીનથી વણેલું લુંગડું લઈને તે તેલમાં ભીનવીને લાલ અતિસારવાર રોગીને ડુંદીઠી ગુદલગી સેક કરવો. નેથી લાલ અતિસાર બંધ થાએ. એમાં સંશય નથી. માકડ હાડું એટલે કંઞરથી કાંઈક નીચે હોએ છે. તે હેને માકડ હાડ કહેવામાં આવે છે.

આમ અતિસાર. - આમ અતિસાર એટલે થોડો થોડો મજપટે પેટમાં દુખે, તથા દુખવાની સાથે બહાડાની શંકા થાએ છે. ગયાં પછી ફીણવાલો એક બેરીમાં તથા થોડો બહાડો આવે છે. પછી કંઈક વજન ગયાં પછી ફરીથી બિલુવા રહે છે. તથા ખેહેલા પેટે બહાડો ને વું પડે. આડાની નગોએ અગલ લે, હાથ પગ દુખે આંખમાં આગ લલે, અડધી થાએ તથા તાવેલા આવે. એ હેવા લક્ષણો આમ આતીસાર

માંથાએ તેળિપર ઊપાય.

(૧) પ્રથમ રાતાં બીના (ડો કમનું) તેલ એનું મકની વડી
ઓ તથા ગોલી ઓ કરેલી હોએ છે. તથા તે હું કડે છતાં પા-
તલું થાએ છે. તે વનનમાં એક તોલાથી તે બે તોલા લગી-
માણશનું કીવત નેઈને આપેવું. તે તેલ કાંઈક ઊંચું થાએ
તે વાજને પીવાને આપેવું. તથા તેળિપર તાહાડું પાણી પીવા
ને આપેવું તેને કરીને આશ્વજિતિસાર બંધ થાએ.

(૨) આદાનોરસ સુમારે તોલા ૨ તે માંસ પેત બાંડ તોલો
પોણો તથા ઘીઈ અરધો તોલો લંઈ ને ગરમ કરવું. તેલેક
રીને તે હેને ચાટણ થાએ. એ પ્રમાણે ચાટણ થઈ એટલે
તે નાહાનો બે વરસની અંદરની છોકરાને એક દીવસમાં
આવેત ચાટવા આપેવું. આઠ વરસના છોકરાને એક દી-
વસમાં બે વખત ચટાડવું. તથા મોટો આણશ હોએ તો દ-
ર વખત એમાં બેલું વનન નેઈને એ પ્રમાણે બે વખત પા-
યું તો આશ્વજિતિસાર તથા આશ્વજિતિ બંધ થાએ.

અહરસ રોગ ઊપર ઊપાય.

અહરસ રોગ. - આરોગ છપેકારનો વૈદકશાસ્ત્રમાં કેહે
લા છે. પણ અનુભવમાં અણપ્રકારનો આવે છે. એક આડા
વાલે મશા પાએ છે. તથા તે લાંબા છતાં મોટા તથા નાના
ને લંબોડ એવા હોએ છે. તથા તેથી મલસાદે થતો નથી
અગની મંદ થાએ છે. શકતી હીન થાએ છે. નેમ પેટ મો-
ટું થાઈને શકતી રહિત થાએ. આમ ડીધોલી થાએ. આલ-
નાં બેશતાં ઈન્ન થાએ. એ એક પ્રકારની અરશનો રોગ છે
બીને મશા બાધી તે આડા વાટે ઠણકા મારે એ હેન પડતું ન.

ચી. બિંધાવાને નહીં અન્ન ખેવાય નહીં. તંથા નાગવાટે અગ
તી તથા ચીડલા પેલું થાએ. તથા તેથી ઘણુ અમાણસાને
જનર થાએ છે. તીન્ને આડાવાટે નહાડે નતી વખતે લાહોઈ
પડે છે. અને પેહેલો થોડો અલ પડીને તાર પછી લાહોઈ પડે
છે. તથા અંદર ઢાળા માટે છે. અથ ॥ કોઈને જો હોઈ વડતું
નથી તથા અસા પેલા વેહેલા ઉપર આવતા નથી. અને થોડા
દીવસ ગયાં પછી મસા થાય છે. તેહેને પુનસી અતિ સાર
એ પરમાણો કહે છે. તેહેના લસણો એહેવા ન છે કે અગ-
ની મંદ થઈને નાકો વત થાય છે. એ રોગ ઘણો મોડો છે. વાશ
તે થતો ન તુરત ઉપાય કરવો.

મસા થાએ તેહેની ઉપર ઉપાય. - સીસાને સારો
કરકો લઈને તાહાડા પેાળી માં પસીને મૂલવ્યા પીના મસા
ઉપર ઓપડવો. તેને કરી અને કપ્રે કારની ઈન્ન તથા ઢાળા
જંઘ થાએ. તથા નનની રોગ વધતો નથી.

(૮૨) અણ પ્રકારના અરસ રોગ ઉપર દવાઈ. નેહેને આરો
ગ હોએ તેણે અજોડ નું તેલ કાહાડવું. અને તે તેલ ધોએ
લાકા પડની દીવેટ કરીને ગુદ માં મુઠવી. એટલે અરસનો
રોગ સમૂલ ન્ન છે. તથા મસા ગલી પડે છે. અને આગ-
વીગેરેની ઈન્ન થતી નથી. એ ખચીત અનુભવે લું છે. અ
કરોડ નું તેલ મલતું નથી વાશતે અકરોડ લાવીને કોડીને
તે માનો મગન લઈને તેને માપ માં દાખવો એટલે તેહેનું તે
લની કલે તેનો ઉપયોગ કરવો.

(૮૩) ત્રીન્ને ઉપાય - એ ઉપાય અરસ રોગ ઉપર ઘણો
ન ઉપયોગી છે. તથા સરવેને સુલભ છે. તે એકે હડવી

તુંજડીનો સ્ત્રીલોપાલો જાવીને ચોખાની પેન ફરીને તેહેમાં
બારવો. અને તેહેમાં ગોલરાજીને. ગુદને લેપ કરવો. તેથી મૂ
લરોગ બન્યો છે. અને કોઈ કડવી તુંજડીના પાતાથી ગુણ થાય
છે. તથા કોઈને ફૂલથી ગુણ થાય છે. ફૂલ ત્યાવીને કાંબુમાં
વાંટીને ગોલરાજીને લેપ કરવો. એથી પણ ગુણ આવે.

(૮૪) તુરાં હોવાના બીયાને સમત્તાગ સિંધવ લઈને કાંબુ
માં વાંટીને લેપ કરો છતાં અરસનો રોગ બન્યો છે. એનો શડરા
માત્રાણ છે.

અરશના રોગ ઉપર જાવાનું ઓશાડ.

મીતરો તથા પીપલાનું મુલ એહેનું ચુરણ સમત્તાગ
લઈને દરરોજ કોંચત બેઈને એક માસાથી તે બે માસા લગી
ગોલમાં મેલવીને ગોલી ફરીને જાવી. તેથી પાંચ ન શડ
તી થાય છે. અને અરસનો રોગ સારો થાય છે.

(૮૫) કાયડીના પાલાનો રસ સુમારેનો લો એક (૮૬) હાહા
ડીને તેમાં ગાળનું ઘીઈ એક તોલો મેલવીને અગર નેત
એ જલો સચારે તથા સાંને એ પ્રમાણે પીંધાથી અરસનો
રોગ સાત દિવસમાં સારો થાય છે.

(૮૭) ચણોદીના ત્તાનું ચુરણ, કોહોવાના બીજ એ
સમત્તાગ લઈને પાણીમાં વાંટીને કાપડાની દીવેર ફરીને તેહે
ને ત્રણ નેત સમાં બની બીને ગુદમાં મુકવી. તેથી અરસનો
રોગ બન્યો છે.

(૮૮) વડના જાહાડનાં પાંકાં પાતરાં જાલીને રોજ કરવી
અને તેને તલનું તેલ સાથે જલવીને અરશ ઉપર લેપ કરવો.
એ ઓશાડ શાયુ પુરુષોએ અનુભવેલું છે. એ પ્રમાણે છે હે છે

રોગનોનામતથાતેનાઉપાય.

૨૧૦

તથામલપણસાદેથાએએનેઅરસનોરોગજાએછે.

(૮૬) ધુમડોલેવો તેનો પ્રકાર- કણકતોલાચાર, હિંગમાસા
જે તથાભીલામાચારજ એત્રણ જનસ એકઠાવાટીનેચુર
ણકરવું. તથાતેહેનો ધુમડોગુદનાદવારમાંલેવો. નેથીઅર
શનોરોગજાએછે. —

(૮૭) ત્તુરાકોહોવાનો કાડોલઈને દરમહીનેએકવારતેકાહા
ડાએ ગુદદવારસાંકેધોવું એમકરેછતાંઅરશનોરોગજિત
પેનથતોનજાથી. વાશતે નેહેને અરશનોરોગથએબોનથી
તેપુરેષેસુધ્યાંઆએઉપાએકરવો નેથીસ્વરીરને સારીરી-
તેસુખથાએછે.

(૮૮) કંપાસનાખાડખાજીનનોમગનતથાલસણતથા-
સાભુષાર તથા હિંગએએસમત્રાણલઈને બેલીનેગોલી
બોરનેવડીકરવી. સવારેએકતથાસાંનેએકઉંઠાપણી
સાથે ખાવી નેથીઅરસનોરોગમુલસહિતજાએ તથાવા
રેવારે ઉપનતોનથી. એજચીતજાણવું.

અભુરણરોગ.

અભુરણએટલેઅગનીમંદથાએત્તૂનેલાગતીનથી.
દુરગંધવાસીઓટકારઆવે તથાઅનનબાજવાએએપ્રમા
ણેથાએ. નેથીશકતીકમીથાએછે. તેઉપરઉપાય.

(૮૯) હિંગફુલવીને તેનીત્તુરીકરવી અનેકઉંચતપ્રમાણે
ત્રણમાસાથીતેછમાસાલગીલઈને તેમાગળીવુંથીઅર
ધોનોલોલાખીનેદીવશમાંબેવારખાવુંતેથી અભુરણ
મટીનેત્તૂનેલાગશે. એસાધારણઉપાયછે.

(૯૦) આદુપાનોલાથીતેઅરધોનોલો તથામીઠુપાનોલો

આવીને જાણુ હોયતો અભુરણનો નાશ થાયજે.

(૮૩) સુંઠની કડી. સુંઠ છાછ માંસુ ખારે એક તોલો ઘસીને તેહેમાં હીંગ થોડીક નાંખીને મીઠુલાખીને જી જી કાઢીને સવારે પીવું. નેથી અભુરણનો નાશ થાયજે.

(૮૪) તાપે સુંદરીનું જાડ થાયજે. ને જાડની નાજાડ ને વડું મીઠુ થાયજે. તેના પાતરાં. સેવતીના પાતરાં સરખા હોયજે. એ જાડ કોકણ પ્રાંતમાં ઘણેઠે ફાળે હોયજે. તેના પાટ્યા નોરસ સંધ્યા કરવાની આશ મની ત્વરીને પીવો નેથી ઘણા દીવસનુ અભુરણ હોએતો પણ એક કલાકની અંદર સા-રથાયજે. તથા ત્વજ તતકા સવાગેજે.

(૮૫) નીરગુંડીના જાડના પાતરાં નોરસ કાઢાડીને તેમાં મીઠુલાખીને પીધું છતાં તે ન વાજતે અભુરણનો નાશ થાયજે. એજ ચીત જાણવું.

(૮૬) ચીતરસનું મૂલ લાવીને સુકવીને ચૂરણ કરીને ગુલા જતા પાણી સાથે એક માસો પીધું તો નેથી નહરાની પ્રદી મથાયજે.

અસમજરોગ.

અસમજને રોગ એટલે નેહેનો કંઈ સુકાઈ ન જાયજે. અને પીત્ત તથા વાયુ જેણી એક ઠાંથાજે તથા તેહેનો અગ ની વધેજે. તથા તેને ત્વજ ઘણી વાગેજે. તથા અન્ન જાધું હોયતો વાલ ધાતુને પેચ વીનાજેજે. તેથી ક્ષીણ તથા દુરજલ થઈને હદાચીત મોત મળું પણ થાયજે. તથા અન્ન જાધુતો વીઆ કુલ થાયજે. તથા નાહુ વત થાયજે. અને નહી જાએતો દમ તથા દાહા ઊતપન થાયજે. એ પ્ર-

માણે ત્મસમંજેન રોગ હાથ પગને નજલ્લા કરે છે. પેટ મોંદુધા
એ છે. એ રોગ ઊપર ળિયાય.

૮૧૧ જોરના જીભનો મગન સુમારે અરધો તોત્તો તાહાડા
પાણી માંવાંરીને પીવો નેથી ત્મસમંજેન રોગનોનારાથઈ
ને નેરદાર તથા તે નવાલોથાએ છે.

(૮૨) જાપડીનાથાનના દુધમાં ળિજરાના જાહાડનાહો
ડાંધસીને પીધુંહોયતો ત્મસમંજેન રોગ થાએ છે. તથા શ
રીરનીરોગી થાએ દૂધએકતોલો તથા છોડાં પાતોલ્લાથી તે
અરધોતોલો સુધી માણશના શરીરનું ઠોંવત નેઈને લેવું. પ
થાવીગેરે કરવાનું કહીનથી. ત્માહારે અન્ન જાવું નહીં, ઘણું
પાણી પીવું નહીં.

(૮૩) અંજીરાના જીભ છડીને સાફ કરીને તેહે માંગાયનું
દૂધ નથાજાડ લાવીને ખીર કરીને સાંભરે તથા સવારે બે
વોજત લેવું. નેથી ત્મસમંજેન રોગ શારોથાએ છે. અંજી
રાના જીભ એકતોલો તથા દુધ પાસેર એપ માણે લેવું.

(૮૪) તાપડીમુંડેલું ૧ અગર ૨ ઘી સાથે સાંને જાવું નેથી
ત્મસમંજેન રોગ સારોથાએ તથા નહરાગનીને પ્રગર કરે છે
એમાં શંશાય નથી.

અભુરણ તથા ત્મસમંજેન રોગ કહાંકારણથી
થાએ છે. તેહેનો જઘાકારણો.

કેકયેલાએત્મોતન કરવું, પાણી ઘણું પીવું, મલમૂત
રનોરોધ કરવો, ળિન્નગરો કરવો અને મનસર તથા ત્વંય
કરોધ, તથા કોપ, ત્વોત્મ, તથા શોક, તથા દરીદર પાણુંએ
હેવું અથવા કરવાથી તથા મનમાં આત્મનાથી દેશ્યે.

લું અન્નપચનથતું નથી. એકારણથી અભુરણ તથા ત્વ-
સમંજેનરોગ પેદા થાય છે.

(૮૫) ધાવણા છોડી રાત્રી સુતર લઈને ત્રણ વાજ તગાલવું -
અને અરધો તોલો પીવું એથી અભુરણ અને ત્વસમંજેન
રોગનો નાશ થાય છે.

(૮૬) અભુરણ અને ત્વસમંજેનરોગથી ડોઈને એકારા
આવાની થઈને અન્ન પેટમાં રહેતું નહોતો બીલીના-
પતરાં તથા સુંઠ એને નસતેમાં બીલીના પતરાં એક તો-
લો તથા સુંઠ અરધો તોલો અને અરધો શેરવાણીના બીને
તેને નોઝાહાડો કરવો. તેનો આઠમો હીસો રહે તારે બીતારી
ને પીવો. એકે માણે સાત દિવસ પીવો. એથી બદ્ધરોગ
મારા થાય છે.

કુરમનારોગની પરીક્ષા.

કુરમનો રોગમાં બે પ્રકાર છે. એક બાહ્યનો કૃમી ત-
થા એક પેટમાં કૃમી પેદા થાય છે. એવા લેખે છે. બાહ્ય
રનો કૃમી એટલે નુખિ નથાની બે માથામાં તથા શરીર-
બે પેટ પેદા થાય છે. એ બે બે રીતે અભુરણ તથા મેલા પ-
ણથી તથા દુરગંધી થાય છે. તથા તે થયાંથી આંગમાં
ઘવડ તથા ખરૂં તથા ફોડ તથા કોહોડ એ રોગ થાય છે.
તેના બે પ્રકાર.

(૧) માનણ એક તોલો તથા પારો એક તોલો એને લઈ
ને પરાતમાં અથવા થલીમાં અથવા પોહોલાવાશાણમાં
હાથથી ઘુટવું અને માથામાં ધાળીને ચોલવું અને છા-
ઘડી લગી રાત્રી સુતર પછી સ્નાન કરીને માંયું ધોઈ તા-

જેવું ને ધી સરવેતુ જો મરે છે.

પેટમાં કરમ થાએ તે હેને કોઈ નંતુ પાડે છે. તે હેના લક્ષણો. તાવ આવે શબ્દનો તથા શરીર સારંગ બદલાએ છે. પેટમાં બુથાગે તથા ઢાતીમાં હુબે તથા અંગગત્વાઈતવું થાઈ. તાગે અન્ન ધીપર અશ્વ ધી હોએ. જવાય નહીં. અતિ સાર-એટલે લક્ષણો નર હાડો થાએ, ઊલટી થાએ. તરસ તાગે પેટમાંડે, શરીર બેવાઈ નર, અને શરીર ધીપર શોબે આવે. તથા ખાસ થાએ, એટલા લક્ષણો ઘણુ કરીને હરમ થાએ હોય તો થાએ છે. તે હેનાળિપાય.

(૧) વાયવડંગતોલો ૧ લઈને કાઈ ક બારી ક કરવી. અને અરધો શેર પાણી નાંખીને કાહાડો કરી તેનો આઠમો ભાગ કોવત બેઈને બાલકને તથા મોરામાણાને પીવાને આપવો. તેથી કરમનો નાશ થાએ છે.

(૨) ગાયનો દૂધનો લાઝ બઈને એક સ્ત્રી લાખું લઈને તે હેને ખીલાએ કરીને કાણું પાડવું દીવાથી બાલવું એટલે તે હેનું તેગ લનીયે પડે તે તે દૂધમાં એક અથવા બે રીપાં પાડવાં તથા તે તે લલાને લુંદૂધ કરમ થાએ તો રોગીને પીવા આપવું. એવે માણે એક દીવસ માં એક વાર સવારે પાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પાવે તો હરમનો રોગનો નાશ થાએ છે.

(૩) મીરફલના મનાએ કનહાડના ફેલ છે. તે હેનું ચુરણ કરીને ગોલમાં એક માસાથી તે ત્રણ માસા સુધી કોવત બેઈને પાએ તો કરમનો રોગ શારો થાએ છે. એમાં કઈપણ સંશય નથી. એ જોશડ અમે ઘણાં કાણે અનુભવ લઈ ને બાંધેલો છે.

કમલાનોરોગ.

કમલાનેરોગમાં પિત્તકારકપદારથ જાઘાથી થાય છે. તેનાલક્ષણોકુહુંછળી.

કમલોરોગ થયોહોયતો તેમનુષ્યનીઆંખ તથા નોતો તથા આંખડી તથા શરીર તથા મલ તથા મૂતર એ સંઘવા પીવાથાએ છે. તેહેને કમલો કહે છે. તેના ણિપાય.

(૧) બુનીએકયાલ રાક્ષસી ણિપાય એ છે. તેમનુષ્યના ડાખાહાથના ડાંડાળિપર તથા ડોકીએ ડામદીએ છે. તેમના પાકીને પદ વેહેવા માંડુએટલે કમલોરોગ ન્નએ.

(૨) કુવારના કાંઠાનારસ કાહાડીને નાકમાંએટીપાંમુ કવાનારપછી ઊઠીને બેસવું. એટલે કમલોસારો થાએ.

(૩) નુવરનાઝાડની પાતરાનોરસ કાહાડીને નાકમાંમુક ચો એટલેબેદીવસમાં કમલાનોરોગ ન્નએ.

(૪) હીંગપાણીમાં ઘસીને આંખમાંઆંલુહોયતો કમલાનોરોગસારોથાએ છે.

(૫) ઘુનુંસાફેકરીને તેમાંથી કાકરાવીગેરે કાહાડીને થાલીમાંઅથવા તરત્ત્રાણીમાં બાલવો એટલે તેહેનું તેલ ચીકણુ તથા લાલ નીચે પડે છે. તે આંખમાંઆંલુહોયતો કમલો ન્નએ.

(૬) ગધેડાની લીદવાંડીને દહીમાંતેનોરસ કાહાડીને પેદમાંબેતોલોપીવાઆપવો. બેથી કમલાનોરોગ ન્નએ.

(૭) ધોલ્લીગાકરણના પાલ્યનારસ કાહાડીને આંખમાંઆંલુછતાં કમલાનોરોગસારોથાએ. નેનહીમલેતો

રોગનોનામતથાતેનાળિપાઘ.

૩૫

દારિહલ્લ પાળીમાંઘસીને આંખમાંઆંખુ હોયતો કમલો
નજી. અગર ફરફીનાજાંનન કરીધી હોયતો એરોગનજી
છે. સમયેકાઠીનનમલેતો આંખસુંઘસીને આંખુછતાંજી
રોગસારોથાજીછે. એસરવેજાંનનો અનુભવલધીનેલોજી
લાછે. એમસમનવું.

(૮) જુરાંકોહોવાનારસ કાહાડીને નાકમાંમુકવોજેથી
નીસચેકમલોનજીછે.

કાસન. - એટલેજાસતેપાંચપ્રકારનીછે. વાયુનીનપિ
તની, તથા કફની જેવી ત્રણતરાની તથા ઢાતીનાદરદની
તથાક્ષયરોગની જેબેતરાની મલીનેપાંચતરેનીજાસથા
જીછે. તેમાંકોઈપણતરાહની જાસથાજેતો તેનેતુરત
ળિપાઘ કરવો. વારલ્લગાડવુંનહીં. ઓશાડ કરતાંવારલ્લગા
ડેતો તેજીબેરવધેછે. નેજીવનોનાશ કરેછે. વાશતે થઈહો
યતો તુરતસંભાલતરાજીવી. જાસથવાની પેહેલાલક્ષ-
ણોશુંથાજેતે, મોડામાંકાંટાપડેછે, ગલામાંઘવડઆ
વેતથાગલુંઓજવાજી, એલક્ષણો જાસથજાનીપેહેલા
થાજીછે.

ગિલટીસાથે જાંસથાજેતેનાલક્ષણો. - ઢાતી,
ઘાંટી, તથાડોકુંપેટઅનેવાસો એટલેકેકાળે શૂલથાજી
છે. દરરોજાંસજાવેજીને સજદજદલાયછે. તેનાજીથ
રસગરોળિપાઘ.

(૯) સુંઠતથાકાલીદરાક્ષ, કાંકડશીંગ, ત્મારંગમુલ,
એથાર, ઓશાડઅરધોતોલો શુમારે વનનલધીને તેનોક
હાડોકરીને આઠમોભાગરાજીવો. સવારે તથા સાંનરેપા

તોઓમધમાંલાગીને દિવસ ત્રણ પીછું હોય તો વાયુની ખાસ
જાણ છે. એ પિત્તમ અનુભવેલું છે. વાયુની ખાસ જીપર અ
ને કળિપાય છે. તેમુકીને એક જીપર ઘટ્યો તેલ છે.

પિત્તની ખાસનાલક્ષણ. - છાતીમાં દાહ તથા તાવ,
મોઢું ફોરડું થાયે મુખે કડવું થાયે, અંગ પીલું થાયે, મુખ-
માં મોલ આવે તથા સર્વગે દાહ થાયે એલક્ષણ પિત્તની
ખાસના છે. તે જીપર રાત્રી બાળાં શોડ.

૮૬) અરડૂસો, ગલો, ભુઈરીંગાણી એ ત્રણ નનસો અર
ધોતોલો પ્રમાણે રહીને અરધોરોર પાણી લાગીને તેનો
કાડો કરવો આઠ મોલનાગર હે નારે જિતારવો. ને સવારે ત
થા સાંને પીવો. એટલે એરોગનો નાસ થાય.

૮૭) શ્રીકણા મુઠા, તથા ભોયરીંગાણી અરધોતોલો લ
ઈને અરધોરોર પાણી લાગીને તેનો આઠ મોલનાગર કાઢાડો
ફરીને પીધો છતાં પિત્તના ખાસ ન જાય.

૮૮) નેઠી મધ, પીપલીમૂલ, પીપલ, દરોઈ, તથા દરાજ
એઓશાડો સમભાગ લઈને ચુરણ કરવું અને ઠોવત નેઈ
ને એક માસાથી તે બે માસાલગી મધમાં લેવું. તેણે ફરી
ને પિત્તની ખાસ ન જાય.

કૃદ્ધસ્વાસનુલક્ષણ. - મોઢું શ્રીકણું તથા અશકતી,
તથા સર્વશરીર કૃદ્ધ ફરીને ભરેલું, અરધી માથામાં ર
લ એલક્ષણ થાય છે. તેના જીપર જીપાય.

૮૯) બેહેડાનુ ચુરણ ધી ઈમાં તલીને પાતરામાં ઘાલી
ને બાંધીને બાહેર કપડાં છાણ ફરીને ફરીથી અગ્નીમાં
મુકીને બાફવું. પછી તેમો હોડામાં વારેવાર રાખવું તેથી

કફની ખાસનોનાસથાએ.

(૨) નાગરમોથો, તથા પીપ્પલી એનુ ચુરણ સુમારે એકમા
સો મધમાં પીએતો કફની ખાસ સારી થાએ.

(૩) પીપ્પલીમુલ, જીલી પીપર, મોઠી પીપર, તથા ધીઓ
એઓશડીસ મત્ત્રાગલ ઈને ચુરણ કરવું અને મધમાં લેવું.
તેથી ગુણ થાએ છે.

હાતીના દરદથી બિતપન થતી ખાસની પરીક્ષા - ઘણ
જરૂરી સાથે સંભોગ કરવાથી નિષળું બિધના થી નિષળા થા
વવાથી, કુશની બાલુ કરવાથી, ઘોડે તથા હાથી એઓને
એકદમ આવરવાથી, એવીગેરે કારણોથી નાકો વતી પુર
પોનો બિહવતો વાયુ હાતીમાં ખેસીને ખાસ બિપન્ન થ
છે. તેને નોલક્ષણ સુકી ખાસ, જગર મોહોડામાંથી બોહો
ઈવાલું તથા કફવાલું થુક પડે, ગલ્લામાં વેદના થાએ. જાં
સ આવતાં આવતાં. હાતી ફારીબ્રએ એ પ્રમાણે થાય ત
થા સંતોષ થાએ છે. તેનાળિપાય

(૪) હારડાની છોલ લઈને તેને નું ચુરણ કરીને જરડૂ સા
નારસમાં એક બેયાર ત્વીવવીને સુકાયાં પછી માણશ
નું કોવત બેઈને તે ચુરણ એકમાસો તથા મધ માસા સુજે
તથા સાકર પાતોલો તથા ઘીઈતોલો પા એ પ્રમાણે લ
ઈને એક હા ફરીને ચાટણ આપવું. તેણે ફરી બિરક્ષતકા
સારોગ ન્નએ.

(૫) પીપરે તથા મોલ એસમત્ત્રાગલ ઈને તેનું વનન કરવું
અને તેથી અઠગણ પાણી નાખવું અને કાઢાડો ફરીને તેમા
થી આઠમોત્ત્રાગલ ઈને તેમાથી નાખીને પાણી બાલીને -

ઘીઈશેષરત્યાપેછી ઊતારી મુકું. તથા જોક માસો સવારે-
તથા જોક માસો સાંને પીવું તેણેકરીને ઊરક્ષત કાસરોગ
નશો જોમાં સંશોય નહીં.

(૮૨) સોનબેલના નહાડની છાત વનન તોલાગુ તથાલી
લીહોજોતો વનન તોલાગુ લઈને અરધોશોર પાણી ત્યા
ખીને કાડોકરીને તેનો આઠમોભાગ સવારે તથા સાંનેરેપી
વો. તેણેકરીને ઊરક્ષત કાસરોગ સારોથાજે.

પાંચમોકાસ જોસન્નીપાતથયાથી થાજેછે. તેજીપ
રજીપાય પેળા ઘણાછે. જોજીપાયો હોઈનતની ખાસથજે
લીહોય તોપેળા ખચીતગુણ થાજેછે.

(૮૩) મધ તથા સાકર અરધો અરધોતોલોલઈને તેમાં
કાલામરીનાચુરણ વનન જોક માસો મેલવીને પીધુંછતાં
ખચીતગુણજાપેછે.

હીકવા(જાંકડી)નીપરીક્ષા.

જોરોગ દરેપીવાથીત્તારેઅન્નખાધાથી તથાશુ
કુઅન્નઅનેથંડપેદારથખાધાથી તથાતાહાડેપાણી
જોનાહાવાથીંકુરજેહેલીઅરુચીસાથેસંભોગકરવા-
થીં તથાધુઅપાન જોટલેગાંને તથાતખાખુપીવાથી ત
થાતેગરમચીન મેલવીનેકરવાથીં જોહેવાકારણેથીંઅ
ગરજંઘરાંખ્યાથીં મનુષ્યનેઅટકડીનોરોગથાજેછે. જો
રોગપાંચતરાહનોછે. જોઅરકડીભુવપણલીજેછે. વા
શનેજોનીજીપરજીપાયવેહેલોકુરવો તોભુવનેઈનઘણી
નહીથતાંરોગસારોથાજેછે.

(૮૪) શેકઠાનામૂલનોરસ કાઢીનેમાણશનુંબલ્લાબલ્લા

નેઈને પાતોલાથી તે એક તોલા સુધી પીવું. તેણે કરીને એ રોગ શાનો થાએ.

(૧૨) કાસીદાના પાતરાનો રસ કાઢાડીને પાછો છતાં અટક ડીઆવા કરે તે બંધ થાએ એ આપવાનું વળ ન ઊપર લખ્યાં પ્રમાણે બધું.

(૧૩) બાલહરડે અને સુંઠ અને એક તોલો પરમાણે લઈને અરધો સેર તેમાં પાણી નાંખીને કાઢાડો કરીને પીધો છતાં અટક ડી બંધ થાએ.

(૧૪) નાગર મોથાના બીજ લઈને તેથી આઠ ઘણું પાણી નાંખીને તેમાં ભીન વડું. અને તે પાણી ગાલીને કાઢાડો કરીને સુમારે ચાર તોલો વારે વારે પીધું હોય તો તેણે કરીને હવ કડી બંધ થાએ એમાં સંશય નથી.

(૧૫) ફરકડીનું ચૂરણ કરીને મધની સાથે પીવું. તેણે કરીને અટક ડી તરત બંધ થાએ.

(૧૬) બકરીના દૂધમાં સુંઠ નાંખીને ઊકાલવું તેનું પ્રમાણ પાસેર દૂધમાં અરધો તોલો સુંઠ નાંખવી. એ પરમાણે કરીને પીવું તેથી અટક ડી બંધ થાએ.

(૧૭) મોરના પીડાં બાલીને તેની રાંધ કરીને અને તેની સમ ભાગ પીપેર નાંખીને મધની સાથે વારે વારે ચાર વા આપવું એ પ્રમાણે ઊપાય કરી આથી અટક ડી બંધ થાએ.

(૧૮) અડદ તથા હલદ સમ ભાગ લઈને ચૂરણ કરવું અને તેમાં સેણા કાપીને નાંખવી તેથી અટક ડી બંધ થાએ.

(૧૯) અરબીના થાનના દૂધમાં બાલ સુકેડ ઘસીને સુંઠવું તેથી અટક ડી બંધ થાએ.

વેહેવારોપયોગીવૈદકસંગ્રહ.

૧૬૦) અદ્ય તથા ઈધ એની યીને કોઈના ઘગઘગતાં ગિપ
રસેડીને તેનું ચૂરણ કરીને બાફેલી ધોલતાં અદ્યકડી જંધયા-
એ એપેરમાળે ઊપાય કરેતો રોગી સારો થાએ એમાં સંશ-
ય નહીં નીશાયે ન સારો થાએ.

સ્વાસરોગ.

સ્વાસરોગ વૈદકશાસ્ત્રમાં પાંચ પ્રકારનો કહેલો છે. તથા
તેની પરીક્ષાપણ બુદી બુદી કહેલી છે. આપુશતકમાં અમો
એએ કનઝોશડ કહેલું છે. એએશડ પાંચ તરેહના સ્વાસરો
ગિપેરમાલેશે. સ્વાસરોગ થવા આગાળી આવી તરેના પીલો
થાએ છે. છાતીમાં પીડા, પેરમાં શૂલ, પેટચડે જંધે ફોજા અર-
કડાઈ ન્હાએ સ્વાસળિંચો ચાલે મલમૂતર જંધયામાંડે એઓ
સ્વાસનાલક્ષણો છે. તેગિપર ઊપાય.

૧૬૧) સુંઠ તથા પીપેર સમત્તળ લઈને ચૂરણ કરવું તથા સુમારે
જેમાસા ઊનાપાળી સાથે પીવું તો સ્વાસ સારો ન્હાએ.

૧૬૨) આરંગ મૂલની છાલ તથા સુંઠ સમત્તળ લઈને ચૂરણ
કરવું અને આંદાનારસમાં જેએ માસા નાખીને પીવું તેથી
સ્વાસ રહી ન્હાએ અને સારો થાએ.

૧૬૩) આંદાનોરસ એક તીલો તથા અધ એક તોબો એએક
ઠાંકરીને એક પોહોર નાશ્તરે જેવજત પીવું. એતરે હથીંકી
ધુંલતાં મોઠો કઠણ સ્વાસ થએલો હોએતો એપણ સારો-
થાએ છે.

૧૬૪) અડુચના પીંડા પાતરાનોરસ કઠાડલો. કઠાપી પાઠા
પાતરાં નમલેલો ઘરડાં પાનડાં પણ આણવાં અને તેનોરસ ન
કઠાહલો અને તેમાં ગાયબુ માંજણ નાખીને ઊંઠાલવું તો

રોગનુનામતથાતેણિપરણિપાય.

૪૩

તલવંગ અને કુપુર તથા મરીકાલા સુખારે તેમાં મેલવવું અને શી
ખરણી ફેરવે. તેનહાનાથમજ્જાત્વરીને ત્રણ ત્રણ ઘડી એ પી
ધું છતાં મોઢે હોડામાં સ્વાદુ જાવે તથા કઠિબલગુણ થતો નથી
એ જ ચીત સમનવું.

(૮૫) ગોલ એક ભાગ તથા તેથી બમણો મધ અને ગોલથી
ચાર ઘણી ફાંબુ એ લઈને તે જો સરવે એ કાંકરી રીંડાં વાસ
ણ માદીના વાસણમાં ત્વરીને મોડું જાંઘવું અને તેને જુવારના
નરીના દાણાના ટગલામાં ત્રણ દીવસ ડારી મુકવું તથા સવા
રે તથા સાંતે તોલા બે પ્રમાણે પીવું એથી અરૂચીરોગનો નાશ
થાએ. એમાં સંશય નહીં.

(૮૬) હાડમ અને મધ એક કાંકરીને બે ધું છતાં સવાદસારો
આવે છે. તથા અરૂચી બને છે. એમાં સંશય નહીં.

(૮૭) હાડમનારસમાં વાચવડેંગના ચૂરણ કરી મેલવીને
મોડામાં રાખવું તેથી રૂચી અને નિપરથયા વીના રહે નહીં.

છદ્દીરોગ એટલે જોડારા.

છદ્દીરોગ એટલે જોડારા આઘ્યાંન કરે તે રોગ. એ રોગ પે
ટમાં અભુરણ વીગેરે વીકાર થઈને થાએ છે. જોડકાર આવ
તા નથી. જોડા અ જોડા એ. એ પરમાણે થાએ, મોહમાર્ચી
ખરિષી ન છુટે ખારી મોલ આવે, તથા પાણી જિપર અરૂચી થા
એ તથા હાતી અને ડોકી અને વાંર મોઢું જે છે. ખાસ આવે.
ઘાતું જે સીબ એ, શરીરમાં શોએ કરી કનેડે તેમ થાએ અને.
ઘણાં સંકાપીં જોડે એ હેવા રોગને કોઈવાંતી રોગ તથા જો
કારી કહે છે. તેણિ પરણિપાય.

(૮૮) સીધવ તથા ઘીઈ એ જોને મેલવીને સુખારે એક તો.

બેહેવારોપયોગીચૈદકસંગ્રહ.

લાથીતેણેતોલાસુધીપીવુંએથીવાપુથીથએલીઓઠારી
જંઘયાએ. એજચીતસમનવું.

(૮૨) સુમારેનવરાંકગાઈનુંદૂધતથાપાણીએકઠાંકરીને
તેમાંમીઠુંનાંજીનેપીવું. એથીઓઠારીજંઘયાએ.

પીત્તથીથએલીઓઠારી. - એથીતરણપાણીપીવા-
નીઘણીલાગેછે. તથાઆંજણાંઆમજલેલાકીનાલક્ષણો
ઓઠારીનાબેહેવાનથાએછે. તેણિપરણિપાચ.

(૮૩) દરોઈનોરસ સુમારેતોલોએકસળીનેચોખાનાઘોણ
માંએલવીનેએકદીવસમાંજેવજતપીવુંએટલેપીત્તથીથ
એલાઓઠારીસારાથાએ. જેનોશ્વનુભવલઈનેલોકોની
આગલપેસીધકરુંછળિ.

(૮૪) પિત્તપાપણનોકાઠોકરીનેતેમાંમધનાંજીનેતેનોએક
ત્પેલોકાગેલેવો. અનેએકતોલોમધએમજેતોલાલઈને
સવારેતથાસાંનેરીકું. એથીપિત્તથીથએલોઓઠારીસા-
રીથાએછે.

(૮૫) ત્માતનીઆપીસળીનેતેનોલોટકરીનેચોડુંપાણીના
ખીનેતેમાંમધતથાધીઈ. એકએરોમેળવીનેઝરવાતથા
દવુંએથીવાંતીજંઘયાએ.

કુફથીથતાઓઠારી. - એથીઆંજેઆંપતથામોડુ
ગલચટુતથાચીકણુંતથાકીણસાથેઓડેછે. તેનાગિપ-
રસારાગિપાચ.

(૮૬) કાકડરિંગતથાધમાસોએનુંસમઆપચુરણકરી
નેમધનીસાથેચારવુંએથીકફનીઓઠારીજંઘયાએ.

(૮૭) લાલઓખાનોત્માતતથાગાજનુદ્ધિતથાખાંડ,

રોગ નુના મત થાતે જી પર જી પાય.

૪૧

રપછી અરડાં જોડાં અને આમલાં એ સમત્તાગ લઈને ચુરણ કરવું. એ ચુરણ એક માસ થીતે બે માસ સુધી તેમાં નાજીને રોગીને પાવું છતાં કોઈ પણ તરે નો અને પલાવર શબો નુનો રોગ હોએ તો પણ નહીં એ માં સંશય નથી.

(૮૫) ત્તોય વેંગળી તથા લુરે તથા આમલાં એ બે પાણીને સમત્તાગ લઈને ચુરણ કરવું અને એક માસ સુધી મંદ માં પીવું. એ થી સ્વાસ રોગ નહીં.

(૮૬) કંરોલાનો મીઠુ એક વાલ થીતે બે વાલ લગી લઈને તેમાં ગોલ મેલવીને ખાલી એ થી સ્વાસ રોગ નહીં છે. એનો ઘણો અનુભવ કરેલો છે.

(૮૭) ત્તોય વેંગળી ચલન તોલા હુ લઈને અરધો શેર પાણી નાજીને કાઠાડો ફરીને તેમાં થી આઠ મોત્તાગ રાજીને તેમાં પી પરનું ચુરણ નાજીને પીવું એ થી સંપુરણ સ્વાસ રોગનો નાશ થાય એ છે. એમ સમજવું.

સ્વરત્નેદ એટલે ઘાટું બેસે છે તે

જે હેનું ઘાટું એટલે હોએ તો ત્તોતન કરાં પછી ધીઈ તથા મરીની તુકી એઓ મેલવીને સાન દિવસ ખાલી. ને થી ઘાટું બેસી ગયું હોય તો જિઝાલે છે.

(૮૮) ધીઈ તથા ત્તાત એ બે પદારથ એક ઠાં ફરી તેમાં ગોલ નાજીને ત્તોતન કરવું તે થી તે જી પર જીનું પાણી પીવું એ થી ઘાટું સા રૂ જિઝાલે.

(૮૯) ત્તાંગરાનો રસ તથા ધીઈ એક ઠાં ફરીને જિઝાલું તથા રસ બલ્યા પછી થુલાળી પા થી જિતારીને મેદીઈ ખાવું એ થી અવાજ બેસે.

(૮) બેડાં તથા પીપેર તથા સ્ત્રીધવ એનું ચુરણ કરીને કાંભુ-
માંના બીને પીવું એથી ઘાંટું બેડે લુહોયતો સાર થાય છે.

અરૂચીનો રોગ.

મોહોઠામાં અન્ન ખાધું હોયતો ધાતું સવાદ લાગે નહીં.
એવો ને રોગ તેને અરૂચી કહે છે.

અન્નનું સમરણ તથા સ્પર્શ તથા દરશન થઈ હોય તે
મનને કંટાલો આવે. તે રોગને અરૂચી રોગ એરી તે કહે છે. આ
ને તાવ આવેલા માણસને અરૂચી થઈ હોયતો અસાધ્ય સ-
મન થો. એટલે સારો ન થાય એમ સમજવું. અરૂચી રોગ થ-
વાનું કારણ વાળિ પિત્ત, સન્નિપાત, ત્રય શોક તથા અતિ-
લોભ તથા ક્રોધ એ કારણથી. અરૂચી ણિત પેન થાય છે. તે
નાળિપર ણિપાય.

(૧) ચોખાની પેન તેમાં સીદું વધારે નાખીને ખારી કરવી.
અને તેણે કરી ઢોગલા કરવા. તેથી મોહોડુચી ફળું થયેલું હો-
ય તે સાર થાય છે. અને મોઠામાં સીદાસ આવે.

(૨) કરંન આનાભુ હાડ નું પાણી ઘાંતણ લઈ તેણે કરી ઘાં
તઘસીને એમાં લોને લીપેન પરમાણે પેન કરીને ડોગલાડ
રીના ખવા. એથી મોહોડુચી ફળું મરી જાય છે.

(૩) પાકી આમલીના ડાપાણે માંચો લીને તેનું પાણી કર-
વું. તથા તેમાં એલચી તથા લવંગ મરી તથા કપુર થોડું થોડું
ચોલવું ને તેપનું થોડું થોડું મોહોમાં રાખવું તેથી મોહોડે ખા-
વાની રૂચી આવે.

(૪) ગાંધેનું દુધ તથા લેંસનું દહીં એ એ સમ ભાગ લઈને
એક દુડરી મેલવીને ચરાતર ગાલ કરવું તરપછી એલચી તથા

રોગનુનામતથાતેનાગિપગિપાય.

૨૭

નુંકુંડુનુંલગે. પરીની તથામનને તથાઈંદીઆને મોહયાએ
ગિંધજાવેનહીં. એહેવાંલક્ષણ ફીફરાના રોગના થાએછે.
તેમધેત્રણ પ્રકારના ફીફરાના રોગ છે. તેનીચે લખેજા
પ્રમાણે.

વાયુનું ફીફરું - તેનાલક્ષણો શરીરધુને હાંત કડકડાવે.
મોઝામાં ફીફરા આવે. તથા સ્વાસો સ્વાસ મોઝેથી આવે તથા
લાલ તથા કાલો શરીરનો રંગ થાએ. અને વાયુના ફીફરા
નો રોગ કહેછે.

પિત્તથીયતું ફીફરું - તેનાલક્ષણો. મોઝામાંથી પીતુડી
જા આવે. હાથ તથા પેગ, જાંઘ તથા મુંજ, એજો પેલા પીત
લાથાએછે. તથા નેપુડે પેની જાંઘ આગલ લાલ તથા પી.
લા એવા રૂપો હોજાએછે. અને ઈચ્છા તથા ગરમ વાયુ તથા
સ્વાસ થાએ. એવા પેલા લક્ષણો થાએછે.

કફથીયતું ફીફરું - તેનાલક્ષણો. - મોહો માથો
રોલું ફીફરા તથા લાલ પેડે. હાથ તથા પેગ, તથા મોડુ તથા
જાંઘ ધોલા થાએ અને રોગીનું શરીર ઘણુ તાહાડું થાએ. અને
નેરવાળિત્તાં થાએ. એહેવાં લક્ષણો કફના ફીફરાના રોગ
ના થાએછે.

**સરવે પ્રકારના ફીફરાના રોગો ગિપર સ્નેહે તો
ગિપાય.**

(૧) વેનડુંનું ચૂરણ કરવું અને તેને વસ્ત્રગાલડરીને દરરો
જાત્રણ માસ સવાર તથા સાંજે દૂધ માં પીવું અને દુધલા
તજાવો. બીજું કઈં જાવું નહીં. અને પાણીની લડુલ પી
વું નહીં એ પ્રમાણે દીવસ ૩૦ કરેતો ફીફરજ્યોસ તે રાગડી

કારનો શારીર્યાજે એમાં સંશય નથી.

(૨) નાગરમોથાનું પુરણ ગાય તથા પોષકાનો એકરંગ હોય તે ગાયના દૂધમાં સાત દીવશ શવારે તથા માંનરે રોગી પુરૂષ પીએ તેનો એ રોગ સારો થાય છે.

(૩) કોહોલાના નાગરના રસમાં નેત્રીમધ ઘસીને પીવું સુંઘવું એથી ફીફરાનો રોગ સારો થાય છે. કોહોલાના નાગરનો રસ તોલા ૨૭ તથા નેત્રીમધ અરધો તોલો એ પ્રમાણે લેવું તેથી એ રોગ શારો થશે.

(૪) નીરગુંડીના પાલાનો રસમાં જાંબોડ ઘસીને નાસલે વો એથી ફીફરાંવાલો પુરૂષ સારો થાય છે અને ફેરીથી ફીફરાનો રોગ થાય છે નહીં.

(૫) રાજે નેહેને કોકણામાં કાંગા ફેરે છે. તેને ગુનરાતીમાં કાંગા ફેરે છે. તે રાત્રી તથા કવંડા ફેલવું ચુરણ એજેનેવ સ્વગાલ કરીને તેનો નાસલે વો. એથી ફીફરું મટે.

બ્રાહ્મકનો ફીફરાનો રોગ.

નાહાનું બ્રાહ્મક એટલે ત્રણ દીવસથી તે બાર દીવસ ની અંદરના બ્રાહ્મકને તહાડ તથા પુનરી આવી હોય એ વેજંડનું ચુરણ કરીને વસ્ત્રગાલ કરવું શરીરને લગાડવું તથા થોડુંક બિના પાણીમાં વેજંડનું ચુરણ શીંતવીને છાતી પર તથા માથા પર લેપ કરવો. તેથી તાગ્રાજાવતી બંધ થાય છે. હવે એક માસનું તથા તેથી વધારે ત્રણ વરસની અંદરના બ્રાહ્મકને તાહા તથા કંપથયો હોય તો તે પર બિપાચ - બ્રાહ્મીનું પાલો યનન તોલા ૩૭ તથા અંગન - ગચ્છ એકોને ખેલવીને એક શીર પાણીના બીને કાહાડો કર

રોગનુનામતથાતેજીપરજીપાય.

૪૫

એજોલઈને ખેલવીને જોનન કરવું એથીજીલરી જંધયા
એછે. એજનુલવેલુંછે.

(૮૬) જલરીનાજાહાડની છાલતેનો કાહાડો કરવો તેની
છાલ તોલ્યો જુ તેમાં જરધોસેર પાણી નાખીને કાહાડો કરવો
તેનો જાહમો લાગરાંજવો. તેમાં મધ નાખીને પીવો તેજોઠ
રીને ને કોઈ પ્રકારની જીલરી થઈ હોજે તો સારી થશે. કદા
પીજીલરીના છાલન મળેતો ગણો તેન પરમાણે લેવી એજો
થીપણ કામ થાજે.

(૮૭) સાતુનાસોર દાડે મનારસમાં ખેલવી મધ નાખીને ગા
રણ કરવું અને વારેવારે પીવાને જાણવું. તેથી જીલરી સારી
થાજે. એમાં સંશંક નથી.

(૮૮) મંદનનું તેલ એક તોલો લઈને તેમાં જાંબુનાનોરસ
ખેલવીને એક દીવસમાં જેવું જત પીવા. જાણવું એથી જીલ
રી જંધયાજે. એમાં સંશંક નથી.

(૮૯) વેંડ કાંલુ સાચી પીધું છતાં જીલરી જંધયાજે.

(૯૦) જીનેરો તથા જાં દુ. તથા નંબુડીના કાહાડનો પાલો લા
વીને વનન તોલા ચણા લઈ જરધોસેર પાણી નાખીને તેનો
જાહમો લાગ કાહાડો કરીને પીધો છતાં જીલરી જંધયા.
એછે. એમાં સંશંક નહીં.

(૯૧) ડેવના જાહાડનો કાંદો કાહાડીને તેનોરસ કાહાડવો
એ એક તોલાથી તે દોડ તોલા સુધી. તેરસ લઈને મધ સમ
લાગ નાખીને પીવો. એથી જીલરી જંધયાજે.

(૯૨) પીતાંબરનો કરકો લઈને તેમાં જાંબુનાંજીને તેને જા
ગથી સજગાવીને નાકમાં ખેંચવો. તથા ધુમાડો લેવો એથી

ગિલરીસારીયાએ.

ગિનમાદરોગ.

ગિનમાદરોગએટલેજુધીનેત્ત્રાંતીયાએ, ચીત્તચંચ-
લયાએ. આંખેનીનજરવાદુલયાએ. અધીરાઈગિપનેન
દારેજોલે તથા અંતઃકરણમાંતથામનમાંડાંઈવીચારગિપ
નતાનથી એવાલક્ષણને ચીત્તત્ત્વમરોગકેહેછે. હવેકે
થીજુધીત્ત્રાંતિયાએ તારે અરચીગિપેરપ્રીતીઘણીથા.
એછે. તથાનજોચાવે. વાયુથીજુધીનેત્ત્રાંતિયાએતો
ગાવુંહસવું, મનમાંહસવુંએવુંથાએછે. પીત્તથીગિનમાદ
થએલોહોયતો કરોધીતથાવશતરનીત્યાગીએવોલ
ક્ષણોએમાંવધારેહોયછે. બાહીનાતેલજેલાછે તેનપ્ર-
માણેલક્ષણોચિત્તત્ત્વમરોગનાછે. તેગિપેરગિપાચ.

(૧૬) સરસવતુંતેલનુંઅંનન કરવુંતથાબેટીમાંનાકમાં
મુકવા.એથીગિનમાદજાએ.

(૧૭) સરસવ તથા કરબુઆનાંબીન એજધાંઅરધો
અરધોતોલોલઈનેમધતથાધીઈમાંમેલવીનેપીવું.તે
થીગિનમાદરોગનોનાશથાએ તેજુધીસ્થીર અનેકેડાં
ળેજેશશે.

અપેસ્મારોગએટલેફીફરનોરોગ.

એરોગથયાહતાંતેનાદારણો, ચીન્હોએવાથાએછે
કે અંધારામાંપડયોહોય એવુંતેનેલાગે આંખેવીકારથાએ
હાથપેગગલાઈનાએ. અનેકંપછુટે. શરીરકંપવામડેઈકા
દનરહે. ભુલપડે, જ્ઞાનપણનતુંરહે. એવોનેગ્રાધીતેનેફીફ
રકેહેછે. તેનાલક્ષણો. છાતીમાંકંપ નથાસરવેકેકાળેશુ.

રોગનુનામતથાતેગિપરગિપાંચ.

૨૮૫

વો અને લવઠાંડ પાણી રહેતારે ફીફરાવાલા બાલકને એકએ કચમચોત્રણત્રણ કલાકે પાવું.

(૩) ઓરી હરડેના બીના પાણીમાં ઘસીને સ્કમારે પાતો લોપી વાજા પાવું. નેથી ફીફરાવાલો રોગ ત્રણ દીવસમાં નીશાય અને ન્ન અને શિવા અને એક નવો કાઠાડે લોગિપા અને મગન દસ ત્રીયરસાત પડવાની વજતે નમીનમાંથી લાલ કીઠાં બિન પન યા અને છે. તેને હિંદુસ્થાની લાખામાં મીરન બીરોરી કહે છે. તથા કોકણ પ્રાતમાં મૃગસીઠા અને એકારે કહે છે. ત્યાં ગાંધીની દુકાન મેઘે થાળા મલે છે. અને કોઈલોકો સંગરો કરી રાંજે છે. તે કાઠાલઈને નાગવેલીના પાનનું બીડું કરીને તેમાં નોસો પા રીઠા થો લવંગ બાયકેલ, નવતરી એશરબેમુડીને એક સુકો કીડો મુકવો અને ચાવીને રસ કાઢાડીને બાલકને તે રસ પે વો તેથી કંપાણી તાણા વગરે ન્ન અને અને બાલક હોશી આર થાય છે. ત્રણિપા અને અમોને રાવલ હાદુર ગોપાલ રાવ હરીદેશ મુજે પારનેથી મલેલો છે. તથા એના અનભાસ ઘણે કે કાણે કરીને અનુભવ કીધેલો છે. તો બાલકને વાયુના ભેરથી આં કડી આવે. તેને એનો અનભાસ કરી નેવો. અથવા દાકતર પ્લોકો અને પેણ પોતાની ખાતરી કરી લીધેલી છે. એ ઘણું ફા યદા કારક છે.

(૪) બીનેગિપાય કાલાતુલસીનો પાલો લાવીને રસ કાડી ને. તેમાં સમલ્લગ મધન બેજીને તેમાં ફસતુરી મેલવીને તેનું ચાટણ કરવું. ને બાલકને આંકડી આવે તેને ચરાડવું. ને થી ફીફરાવાલા છે.

(૫) એરોગિપર એક ફીફરે એ હેવાગિપાય શોધી કાઢાડી

છેડે સારિં ઘોઠીતું વસ્ત્ર સપૈત લઈને તેમાં કડના બોહો ઈમાં-
 ત્તી નવવું. અને તે સુગંધું સુગ્રાયા પછી તેહેનો કાહાડો અગરદી
 બેટ ફરવી. અને તે બાલીને તેનો ધૂમાડો નાકમાં સેવો એથી ફી
 ફરાનો રોગ સારો થાએ. તેહેને આંકડી બારદી વસની અંદર
 ખાવે છે. તેહેનું કાસણ એવું કે માતાએ ગર્ભધારણ કર્યો હોય
 સારે આંબલી વીગેરે બારોપદાર્થ બાધાથી તથા તાહાડે પા
 રાગી અને નાહાયાથી તથા હાઈ વધારે બાવાથી એવી ગેરે તાહા
 ડીથી ને બાવાથી પ્રસુત થયા પછી તેના છોકરાને તાડા આ
 વે છે. વાશતે બેભુવે માતા થાએ તારે બિપરલ એ લી થી ને બાવી
 નહીં. તથા અગરણ કરવું નહીં. તથા થોડી મેહેનત કરતા નવું
 એ રસે થોડું પાલવું. તથા હામ ધંધો થોડો થોડો કરતા નવું.
 એથી બાલકુળિપને તેવારે તેહેને ફી ફરાનો રોગ તથા આંક-
 ડીનો રોગ થાએ નહીં.

૮૨ બીને બિપાએ. એક આલકું ધરમના નતી એ એમ કહેલું.
 છેડે રચી બેભુવે હોય ત્યારે બંધુકનો તથા તોપનો આવાળ એકા
 એક સાંત્વણ વાથી એક ધમ થોડે છે. તથા બંધ કરવાત સાંત્વ
 લીને પેરમાં ભય બિપેભુ બો હોય તો તાર પછી બાલક આવા
 પછી તેના છોકરાને આંકડીઓ આવે છે. વાશતે બીભુવની
 માતાએ એ વાતથી દૂર રહેવું ને ઈએ. એવું કરી આથી ફી
 ફરાનો રોગ બિપે નતો નથી. અગર કોઈને એ બિપાયથી નગુણ
 પડે તો નેને ફી ફરાનો રોગ થાએ છે. તે બાલકને ગરમ પાણી-
 કુરિને બાંકડાની પીપમાં તથા પ્રાંટીની કોઠીમાં પાણી લાંબી
 ને બે સાડવું. તો એથી તો સાણ તથા આંકડી બંધ થાએ છે. ત-
 થાને બિનું પાણી સરીરને સોસે એવું કરવું. તથા લાકડાનું વા

રોગનુનામતથાતેજીપરજીપાપ.

૫૧

સણ નમતે તો તાંબાનું લેવું પણ જીંધાતું લેવું નહીં.

કોઠામાંથી જોતો વાયુ.

પેટમાં વાયુ થયો હોય તો મત્ત મૂત્રાનો અવરોધ થાય છે તથા અંડ વદિ, અરસા તથા ગોલાનો આનર પાસાની શૂ-
સ્વ અને રોગ જિત પેન થાએ છે.

પેટના કોઠામાં વાયુ કેટલી તગાએ રહે છે તે કુંડળી
આ માશાય, પડવાશાય, અગન્યાશાય અને મૂત્રાશાય તથા
શિંધીરાશાય તથા હૃદય પેટ અને ઘડપણે એટલે કે કાળે અ-
નુરણાદિ વીઝાર થઈને રહાછતાં પેટના કોઠામાં વાયુ થયો
હોય તો તેને કોઈ નત વાયુ થયો. એમ સમજવું. અને તે જીરુ
વેહેલો જીપાય કરવો.

(૮૧) વાળી જીપર દૂધ પીવું. અને પેટે લોની યમ. દરોન દૂધ પી
વાળી કોઠામાં વાયુ રહેતો નહીં. ને માણશને દૂધ પચતું નહો
ય તેણે પાસે દૂધમાં જીંધી જીપર ત્રણ એ પ્રમાણે ભેટવું દૂધ-
પીવાં અને તેટલી પીપેર નાએની ને સીઝવવું. તાર પછી તે માણી
પીપર કાઢાડી નાએની ને તે દૂધ તાહાડું કરીને પીવું. તે જી કોઠા
માં વાયુ સારો થાએ.

(૮૨) કોઠામાં વાયુ થયો હોય તો મત્ત સાદુ થવાનો જીપાય
કરવો. તે સહન થાએ અને વીરીતે કરવો.

હવે વાયુના અરથી ને હેનું સરીર ખેચાઈ નતું હોય તથા
સરવે સાંધા અર હીંપીયા હોય તે જીપર જીપાય. પીલો કો
રાંતો તથા તેલી અરે વદાર તથા સુંઠ એ એક તોલો લઈને
થોડી કવારીને એક શેર પાણી નાએની ને કહારો કરવો અને
તેનો આઠ મોત્તગારો નવો. તે સવારે તથા સાંજે એ વખતે

રોગનું નામ તથા તે ઊંચી પાણી.

તપીવો તેથી સરીર માનો વાયુ નથીને સરવે સાંધા છૂટે છે. એ માં સંશય નહીં.

(૯૫) દેવદાર તથા સુંઠ એ જો સમત્વાગ લઈને ત્રણ માસા ઊંચા પાણી માં નાખીને પીવું એથી કોઠા માનો વાયુ સારો થાય છે. તથા ઢાંઢાતીનો વાયુ હટે અને તેઠે કાળો વાયુ થયો હોય તો થોડું થોડું દુધ વામાંડે તથા તેથી માણશને વેહેમ અને ક ના રાંઘિત પન થાય વાશતે એ જો શધો કેહેલાં છે તે વેહેલાં ન કરવા. એથી વાયુ નો નાશ થાય છે.

(૯૬) ગલો તથા મરી એનો ચુરણ ઊંચા પાણી માં નાખીને પીવું એથી છાતી માનો વાયુ શરો થાય છે.

(૯૭) અરિથિગત વાયુ એટલે હાડકાં લગી પોંચેલો વાયુ એથી સરવે હાડકાં તથા શરીરના ભાગના કેટલાક હાડકાં તથા હાથની આંગળીના ટેરવાં તથા સંધી એઠે કાળો દુઃખ કરે છે. તથા ઘિંધ આવતી નથી. તથા નાકો વત કરે છે. એવી તરેના લક્ષણો થાય છે. ને ઊપર એક ન તેલનો અનુભવી ક ઊંચા પાણી કહું છું.

કેવડો ચીકણો, તથા મોઢા ચીકણા એનો રસ કાઢી ને તે માં તેલનો તેલ સીધ કરવું. તથા ભાતના ડુશ કાનું પાણી એ ત્રણ એકઠા કરીને ચુલાપી પર મુકવું. એથી ડુશ કાનું પાણી તથા રસ બની નથીને તેલ રહે તેને ભરીને મસાલવાથી સાંધાનો વાયુ ન્યથ છે.

એનું પરીમાણ સંધિગત વાયુ થયો હોય તો ઠડવા વુંદા વનના મુલ અને નાની પીપેર એ બેથી ને સમત્વાગ લઈ ને ચુરણ કરવું. તથા દરરોજ એક તોલો ખાવું. એટલે સંધિ

ગત વાયુ સારો થાએ છે. એમાં સંશય નથી.

નૃણારોગ એટલે વારે વારે તરસ લાગે તે રોગ.

ને માણસને વારે વારે પાણી પીધું છતાં તરસ છીપતી નથી તેને નૃણારોગ કહે છે. તેની પરિપાચ.

(૧) કોષ્ટ તથા કોલીબન, તથા કાસીદાનુ મુલ તથા ને-
ઠીમધ એ પાણીમાં જે તોલો ઘસીને પીધું હોય તો એથી તરસ
વારે વારે લાગતો નથી.

(૨) ચડના નહાડની મુલીના દોમલ ફૂપાં તથા બાલ હર-
ડે તથા પીપેર તથા ને ઠીમધ એનું ચારણ કરાવું. એથી તર-
સ છીપે છે.

(૩) ત્માતની ઘાણી પાણીમાં નાખીને તે પાણીની મે બા-
લવું. અને તા હાડું કરીને પીવા આપવું. એથી તરસ મટે છે.

(૪) આંબલી તથા નંબુના ઝાડની છાલ સમ ભાગ ભ-
ઈને એક શેર પાણીનો ખીને કાહાડો કરવો. અને એક દીવ
સમાં જે વજન પીવો. એથી તરસનો રોગ સારો થાએ છે.
એમ જાતરી નાળવી.

મૂર્છારોગ એટલે દેહનું ત્માન રહેતું નથી તે રોગ.

તપે હેલાચીન્હો.) મૂર્છારોગના પેહેલાચીન્હો - છાતીમાં
પીડા, તથા બગાસાંગલાની, તાન, તથા બલનો નાશ એજો
સરવે મૂર્છારોગના પેહેલાં ચીન્હો બનવાં. અને વાયુ વીગે
રોની મુર્છા ને હવી ને હવી થાએ તે તેરી તે બનવાવી.

વાયુ વીગેરેના મૂર્છાના લક્ષણો. - વાયુની મૂર્છામાં
લીલાં તથા કાલાં અથવા વાદલી રંગવાલું અકાસને પાણી

તમોગુણિતપન્નથાએ ઠાંઈત્માનરેહેતુંજથી અનેતેસણો
થવાનોઠઠણછે.

કરેનીમૂર્છામાંહાથપગગાત્રાઈનજે તથાછાતીમાંશૂ
સ્વતથાશરીરનજલુંથાએ. શરીરનોરંગકાલોતથાભૂરોવી
ગેરે એહેવાલસણોથાએ તેળિપરળિપ્પ.

(૧૧) ધમાસાનોકાલોકરીને ધીઈનાંજીને પીવો એથીતેન
વૈજતજંઘથાએ અનેત્ત્રાંતીનજે.

(૧૨) શરીરળિપરપાણીછારવું. એએકળિપાયકહેછે.

(૧૩) ચીફેલા (હરડાંજેહેડાંતથાઆમલાં) નુંચુરણક
દીમધનીસાથેચણમાસાચારણકરવું. એથીત્ત્રાંતીની
શાયચનજે.

(૧૪) મધતથાસીંધવતથાપીપર અનેકાલામરીએચા
રખીને. એકઠાંકરીને અનેનનકરવું. એથીત્ત્રાંતીરોગજ
એછે. એમાંસંરાપનથી.

સ્ત્રીઓનારોગોનાલસણોતથાળિપાયો.

સ્ત્રીરોગ તથાદૂરજેસેતેનારોગાએકેહેવાથાએતેકુહું
હળિં. - નહારોપદાર્થજાવાથી, તથાદાડિપીવાથી, તથા
અભુરણથવાથી તથાગરભપાત તથા અતિમેથુનકર
વાથી, ઘણુંચાલવાથી, અતિશોકકરવાથી, તથાઘણાં
ળિપવાસકરવાથી, ઘણેત્મારળિચક્રવાથી, તથાદીવસે
સુવાથી, ભાંડકડીથીમાત્રજાવાથી એવીગેરેસરવેથીને
કારણથી. પ્રદર (લોહોવા) રોગ એહાઈજીગડીનેળિત
પનથાએછે. તેલોહીકાઈપ્રારોગચારતરેહનોછે. પિ
ત્તલોહોઈવાત તથાકફલોહોઈવાત તથાઅયુત્તોહો

ધોણમાંના ખીને પીવો એથી જો હોઈ વાયુ સારો થાએ.

(૨૨) ડાલા ખિંજરના ફૂલનો રસ લાલ લોહોઈ વાલ્યાને મટાડે છે. ખિંજરના ફૂલનો રસ એક તો લોત થામધ અરધો તો લોએ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પીવું. અને તે પ્રાંતમાં ડાલા ખિંજરના ના હાડ હોએ તે જોને તે ણિપયોગી છે. તથા લોહોઈ વાનો રોગ સારો થાએ છે.

(૨૩) લોઈ આમલીનું મૂલ લાવીને ચોખાના ધોણમાં તે મૂલ ઘસીને ત્રણ દીવસ પાવું. તો કોઈ ણિબન્ન તનું જો હોઈ વાયુ હોય તો પણ સારો થાએ. એ સ્ત્રી પદ અનુભવી હશે.

પિત્તના લોહોઈ વાના ણિપાય. અડધો તથા ગુલવેર અથવા શતાવરી એ જોનો રસ તો લોણુ તથામધ તો લોણુ એ પ્રમાણે મેલવીને એક દીવસમાં બે વેળે તપાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પીધું હોય તો પીત્તથી થયેલા લોહોઈ વાનો નાશ કરે છે. વાશતે સરવે લોહોએ એનો અનુભવ રહેલો. સર્વેથી ભેમ બે છે. તથા અમોને અનુભવ આગ્યાથી એ પ્રકાર સરવે લોહો આગ લની વેદન ઠરી જો છે. વાશતે સરવે જનો એ અનુભવ લઈને આરોગ્ય તારા ખેવી. હવે નીચે ને ણિપાય લખેલા છે. તે વાયુથી થાએલા લોહોઈ વા ણિખર તથા સરવે તરેના લોહોઈ વાયુના રોગો ણિખર ણિપયોગી આ વે છે. વાશતે શરવેના અનુભવ સારિની ચે આશડ ના ણિપાય લખું છું.

ખિંજરના લીડીનું પુરણ ઠરીને ગાયની દૂધમાં ને હરાગ્નીનું તે પુરણનું જલ એ ઈને જે માસાથી તે ત્રણ માસા સુધી ત્રણ દીવસ પાવું. એથી લોહોઈ વાયુ સારો થાએ છે.

ગાયના ઘી. તથા તાપેડી આઠે લાં સુમારે એક અથવા બે ત

રોગનુનામતથાતેજીપરણિપાય.

૫૭

યાધીતોલાશુલયીતેમેલવીનેએકદીવસમાંએકવજતસવા
રેજાવુંએથીસોમરોગલાઈવાનોનાશથાએ. છે. કેટલાએ
કહકીમતથાવૈધોનુંમતએવુંછેકેસપેતલોહીવોઅરઅરીનો
થયોહોયતોતેવેહેલોસારોથતોનથી. પણઅનુભવેલુંએ-
શડકહુંછળિં. તેકરુયાથીધોલોલોહીવોબંધથાએછે. એ
માંકહીફેરપડવાનોનહીં. એશડશુંછે. એકુંછશેતોરકાક
બંધા.) એરતેકોઈકલોકોકાચલીપણકેહેલુંએનામુલ-
યોજાનુંધોળાતોલાશુલયીતેમાંઅરધોતોલોલગીમુલ-
ધસીનેસવારેતથાસંતરેપીવુંસાનદીવસપીધુંએરતેએ-
રોગન. એછે. એમાંકદાપીફેરપડતોનથી. પથ્યતેતથાતી
જુતથાજાટુંએવુંઘરનવું.

લાલલોહીધવાનોરોગછે. તેધણાણિપાયફરેતોપણબંધ
થતોનથી. તોએપણઆશાકોંચીનીશાંતતોલાશુલયી
સેરહૂધગવ્યનુંતથાપપ્રસેરપાણીતેઓમાંમેલવીનેતેનોછા
વકોઈકનોખરીફરીનેનાંનવી. અનેતેનોઆઠમોભાગરહે
તારેતેહેનેપાવું. એપમાણેએકદીવસમાંએકવજતપીધૂહોય
તોનદીનાંપ્રવાહસરજોલોહોઈવાવેહેતોહોએતોપણ
લાલલોહીધાયુશારોઘરો.

કોદીનાઝાડનોપાલો, તથાવાંસંનાઝાડનોપાલો સમભા
ગલધીનેરસકહાડવો. અનેતેમાંમધનાંજીબેંપીવોતેનોરસ
તોલો.) તથામધતોલો.) એપમાણેસવારેતથાસાંબેપીધું
છતાંકોઈપણતરેહનોલોહોઈવાનોરોગથયોહોયતોપણસા
રોથાસે.

વાઘાંતીનુંમુજતેજિત્તરદીશાનીજાનુનાલેલુંઅનેબેજા

રૂપીનેલાલલોહોઈવાનોરોગથયોહોયતેહેનેકુંજરખાંધુછ
તરં તેજરૂપીનોલાલલોહોઈવાતરતનસારોથાએછે. નેદે
સમાંધાખાનાધરોછે. તેળિપર તાંદટવીએબિગેછે. તેનાદહી
જાનું મુલપણાથોજાનાધોણમાંધસીનેપીધુંછતાંલાલલો
હોઈવાબંધથાએજેમાંસંશયનથી.

હવેસોમરોગપીત્તનોલોહોઈવામાંમેમૂત્રાતિસારરોગથ
એતેતુંનામ સોમએમેકારેકહેછે. નેઅસ્ત્રીનેપીસાજકરવા-
નીવોજનથાએતેવારેપીસાજકરવાનીબગોએજતાંજતાં-
પિસાજથઈન્નએબરાએથોખાવાનીશકતીનથી. લુગડામાં
જપીસાજથઈન્નએતેહેનેમૂત્રાતિસારકહેછે. તેળિપરળિપા
થકહુંછળિ. તેળિપાથકર્યોછતાંતેથીમૂત્રાતિસારસારોથઈ
નેધોલોલોહોઈવાનોરોગપણસારોથાએ.

(૧૪) ડુલાડિઆનામૂલમુમારેતોલોહુલઈનેચોજાનાધો
ણમાંવાંદીનેપીધુંએથીમૂત્રાતિસારસારોથાએ. અગરએ
ઓશડેશારોનથએતોપોકલાનાપડીઆંઠેલાંએનેગ્રામ
લીનોરસએજેનનસજેલોનોલાલઈનેપીધુંએમેમાર્ગે
સવારેતથાસાંતરેસાતદીવસપીધુંહોયતોમૂત્રાતિસારજે
ધથાએછે.

(૧૫) નળાકેસરલાલરંગનુંલાલીનેતેસુમારેઅરધોપાસેર
ગાયનાદૂધનીછાછજઈતેમાંપાતોલાઈતેઅરધાતોલાલ્લી
નળાકેસરવાંદીનેબોજવુંએનેસવારેતથામાંએએરીતેત્રણ
દીવસપીધુંહોયતોમૂત્રાતિસારતથાસોમરોગએથીસારો
થાએછે. એનુંપથ્યગાયનાદૂધનીછાછતથાલાલજાવા.
જીનુંકહીજાવુંનથી.

યોનિરોગ.

યોનિરોગ એ ઘણુ કરીને રત્નુ લોહોઈ જીગાડવાથી થાય છે. લોહોઈવાનારોગ માં રગત ઘણાંદુ ખેયઈને પડે છે. અને તે અસ્ત્રીનોરત્નુગયો તેનેવાંડણી કહેવી. અને એરોગ થયો કે જી ના જાહારનારોગો થાય છે. પણ લોહોઈવાનારોગના સંજંઘ- થીંતના નથી. પિત્તથીંતો લોહોઈવાનોરોગ થયો હોય તો યોની માંથીં જી નુ જી નુ લોહોઈ પડે છે. તથા કોઈ અસ્ત્રીને પીસાજ કુ રવાની નગોમાં કુલનીક લી આવે છે. તે હેને કોઈ ડીલની કલું એમ કહે છે. તેને હાથે વનીગાંજીને પાછું અંદર પેસડી એ તો- ને અંદર પેસત ન એ.

કે લોહોઈવાયાટી યોનીની અસ્ત્રી સાથે ઘણો સંભોગ ક સ્થોહોય તો પણ સુખ થતું નથી. ને અસ્ત્રી એ અડકાતી નથી. તેનોરત્નુગયો અને ધાનપણું સુકાઈ ગયાં તથા તે અસ્ત્રી નું શીર સંભોગ વખતે સુકું સુકું લાગે તેને પાવી કહે છે. અને તેનાથીં અસ્ત્રી નું ને સુખ છે. તેમલતું થતું નથી.

યોનિમાં એટલે પીસાજની નગોએ સોને તથા હાકામારતા હોય તો તેની જી પર જી પાપ.

(૧) ભોય વેગણી કોષ તથા સીંધવ એ ચણન સો સમત્તા ગલઈને તેથીં ચાર ઘણું અંદર પાણી નાજીને ફાહાડો કરવો અને તે ફાહાડો થોડો રહે એટલે તેની બરોલર તેલના જીને તેને લસીંધ કરવું. અને તે તેલમાં રૂઝિત્તી નવીને પીસાજ કુ રવાની નગો જી પર તે રત્નુ ચોહો લી ણિં મુઠવું. એથીં સોને તથા હાકાવીંગેરે સારા થઈને સુખ થાય. તથા રોગ પણ ન એ (૨) જીલીના ફેલ અને ભાંગરાના જીયાં સમત્તા ગલઈ

ને દાડમાંવાંરવો અને તે બાવું તેથી અસ્ત્રીની યોનિમાં શુભા-
લાભેના હોએ તો શારા થાએ.

(૩) સારા ણિંચા ઘણીના પાણીમાં રૂંધિત્તી નવીને યોનીમાં
મુકવા તેથી યોનિમાં ના અને ડરોગ ન્ન એ છે. અને યોનીની
દુરગંધી ઘણી આવે તો ણિંચ સુગંધી એટલે પુદેલો વાનો ત
થા સુગંધી થી એ તથા તેમાં થોડી ફરફી મેલવીને પાણીમાં વે
ટીને ચરમ્મગાલવે એણ વોજત કરવું. અને તેની પીચ કારીમા
રવી. એથી યોનીની દુરગંધી નસે.

ને અસ્ત્રીની યોનિમાં દાહ થતો હોએ તે

— ણિપર ણિપાય.

જિંયો તથા સમ્મે કરેલો રૂંધી ઈમાં ત્તી નવીને તે ણિપર ચાંદન-
નું પાણી કરીને ઊંડવું અને તે યોનીમાં મુકવો. એથી યોનિમાં
દાહ થતો હોએ તો શાંત થાએ. અને યોનિમાં દાહ ડામારતા
હોએ તે પણા બંધ થાએ.

અસ્ત્રીની યોનીમાં ઘવડ ઘણી આવતી હોએ તે ણિ-
પર ણિપાય. — ગજો જાલ હરડો તથા બેડા, આમલાં,
સીંઘવ અને સમત્તળાલ ઈને તેથી અઘ્ઘણું પાણી નાની
ને તેનો ચોથો હિસોર હેતારે તે પાણીની ધાર યોની ણિપર
કરવી એથી યોનીની ઘવડ શારી થાએ.

યોનિમાં ઘીં પાણી પડીને છેડેને નીર ભુવ થાએ તેને યો-
નીઆવરોગ કહે છે તે ણિપર ણિપાય. — મગર અને કન્નત નુક
ડોલો નાન હાડના ફુલ તથા કાથો અને જાલ હરડો, પ
હાડમુલ તથા ન્યય ફુલ અને સોપારી એ સુરવેના સમત્તા
ગચુરણ કરીને તેને બે વાવ વચ્ચે ગાલ કરીને યોનીમાં મુ-

કી છાંડવું એથી પાણી પાતું હોએ તે બંધ થઈને ચોની ઘર
થાએ. એમાં સંશય નથી. એ ઓશાડ અનુભવી હશે. અ
ગર કો હીબીના મુલનો ફાહાડો કરીને તેણે ચોની ધોવીએ
થી ચોની થાવ બંધ થશે.

હવે ફેકત ચાની માંદા હથતો હોએ અને બાહેરના ગિ-
પાય કરી અછતાં પણ ગુણ આવતો નથી તો સુર્ય કાંત એ
ટલે સુરન મુજી ફુલ આવે છે. તે નહાડ તેને સુર્ય વલ્લરી પણ
કહે છે. ને જાડનું મુલ આણીને ચોનાના ધોણમાં વાંટીને
અગર ઘસીને પીવું એથી ચોની દાહ રોગ તરતજ બંધ થા-
એ એમાં ફેર પડતો નથી.

નષ્ટ આર્તવ.

(રિતુ બંધ થયો હોય તેવી શોનગિ પાય.)

અરુચીનો એક દમ અટકાવ થઈ ન્નએ તેગિ પરશારા-
ગિ પાય. - બીજું ન્નત બીજી હોએ તો તેણે માછલાં જા-
વાં. એથી રિતુનો અટકાવ થએલો હોય તો વેહેલો ન્નએ
હવે ને અરુચી થીને જવાએ નહીં. તેને વાશતે બીજા ગિ-
પાય ફફુંછણિ.

રન્ને દરશનનો ગિ પાય.

(અટકાવ આવેલી શો.)

માત્ર કાંગણીના પાતરાંને વાંટીને તેમાં રામી અસણાં
અને વેજાંડ એનું ચુરણ બાંજીને તે દૂધમાં બાંજીને અણાદી
વશાંતવા અપેવું. એથી અટકાવ આવે. એમાં ફેર પડ-
વાનો નથી.

ફાલતલના ફાદામાં ગોલના બીને ફાહાડો કરવો તે-

તાહાડો પડેનો પીવો તેથી અરજીનો ગમેલો અટકાવ ફરી-
ને પ્રાપ્ત થાય.

(૩) કાલાતલના હાહાડામાં ગોલનાં જીને તેહેને તાહા
ડો પાડીને પીવો એથી અસ્ત્રિઓનો અટકાવ ગયો હોય તો
એપણ ફરીથી અટકાવ આવે એમાં સંશય નથી.

(૪) તલ તથા ગુંદાં તથા ચરી આલી એમણ ચીન્ને એક-
એક તોલો લઈને એક સેર પાણીમાં નાંખીને તેનો કાહાડો
ફરીને તેનો આઠમો ભાગ રહેત્યારે તાહાડો પાડીને તેમાં ગો-
લનાં જીને પીવા તેથી અટકાવ આવે એમાં કશુંપણ સં-
શય નહીં.

(૫) કઢવા ચંદાવનના મુલ પાણીમાં ઘસીને પીધા હોય
તો રેતુ પ્રાપ્ત થાય.

યોની કંદરોગ.

એરોગ કયા કારણથી થાય તે કહું છું. દીવમે સુ-
વાથી. અતી તામસ કરવાથી. અનિશાય મેહેનત કરવાથી
અતી શય અરજી શાયે સંત્રોગ કરવાથી. નંજ તથા દાંત
લગવાથી. તથા યોનીમાં માંદા થવાથી. તથા યોનીમાં
થી લાલ પેળિ નારંગનો ધોર ને ચડોગો લાકાર માંસનો ગો-
લોળિત પેન થાય તેને યોની કંદ કેહે છે. તેળિ પર અનુભ-
વેલો સારો યોગાય.

(૧) ગેર તથા આંખાની ગોરસી તથા હલદ તથા સુરમો
અન કાયફૂલ એવશાનુઓ સમત્રાગ લઈને એનું ચુરણ
મધમાં મેલવીને યોનીમાં મુકવું. અથવા ત્રિફલના કા-
હાડામાં મધનાં જીને યોની ધોવી નાંખવી. એથી યોની-

કંઠસારોથાએ.

(૨) ગિંદરના માંસના ખારીક કટકાકરીને તેલમાં ઘુટવા તે મેળવણીનું તેલ થાએ તેમાં ઘોએલું કુંપુર ત્તીનવીને યોનીમાં મુકવું એથી મોટો યોની કંઠહોએ તો પાણસારોથાએ એ અનુભવેલું છે.

ગરત્તીણીનારોગનીપરીક્ષા.

ને અરત્તીને ગરત્તરુષો છતાં તાવ વીગેરે રોગગિપિલે છે. તે વેળે તે તેને ગરમ જોશડ તથા રસાયન આપવું નહીં. ને તેને જોશડ અપાવાથી ગરત્તને ઈન્ન થાએ છે. અને અનેક રાહની ઈન્ન થાએ છે. તથા અનેક તરેહની અડચણો આવે છે. તથા વૈદકશાસ્ત્રમાં ગરત્તીણી અરત્તીને તાવ વીગેરે આવ્યો હોય અગર મોટો વ્યાધી થયો હોય તો જોશડ વીગેરેના ગિપાપ્ય કરવાના ધોડાન કહેલા છે. તે હેલું વૈદ અગર દાકતરના હાથે થાએ એમ લાગતું નથી. સત્તજ વૈદક માથી તેને પાસે પરીક્ષા કરાવી તે જીએલેલેલા જોશડો તે પરમાણે કરતા નવું. એથી ગરત્તને ઈન્ન થતી નહીં.

ગરત્તીણી અશતરીને તાવ આવે તે

ગિપર ગિપાપ્ય.

મોહ, ચંદન, ગિપલસરી, પદ્મકાષ્ઠ, વાલ્મી, ને ઠીમધ એ લેધ્યા એક એક તોલો લઈને પાણીના ખીને કાટો કરીને તેનો આઠ મોલ્લાગર હેત્યારે અરધો તોલો મધના ખીને પીવા આપવું. તેથી સાત દીવસમાં તાવ આવે તે ન ઈને ગરત્તીણી શારી થાએ છે.

(૬૨) ચંદન ઊપેલસરી, લોધર. કાલીદરાશ્વ, એકએક
તોલો લઈને એકસેરપાણીનાં ખીને ઢાંકો કરવો ને આમો
આગરહે ત્યારે શાકરનાં ખીને પીવાને આપેલો તેથી ગર-
ત્તીણીશારી થાય.

(૬૩) નાગર મોઢ ઊપેલસરી. દુધી તથા વાલો એક
એક તોલો લઈને એકસેરપાણીનાં ખીને તેનો કાઢો કર-
વો. અને આઠ મોઢાગરહે તારે વાલોએથી ગરત્તીણી
નોતાવન્નજે.

(૬૪) સુંઠ બહરીના દુધમાં ઘસીને પીવા આપેલી એથી
રોનનો તથા તથા એકાંતરીએ એકોસારા થાય. એમાં
સંશય નથી.

સોને આવે તેના પીપર ઊપાય.

કાલીભૂરી તથા ભૂરં અને ફુટકી એનો કાઢો કરીને
પીવો એથી સોને પીતરી નજે.

ગરત્તીણી અશતરીનો બહરાગની મંદ
થાએ તે પીપર ઊપાય.

અન મોઢ પીપર તથા મરી અને સુંઠ તથા ભૂરં એથી
નેતું પુરણ કરીને ગોલમાં અગરમધમાં પીવું. તેથી બહરાગ
ગની મેદી પેત થાય.

ગરત્તપાત થઈને હાથ આએ તે પીપર ઊપાય.

ગોખર તથા એરડના મુલ એનો કાઢો કરવો તે માંસાડે
રનાં ખીને પાવો એથી હાથ સારો થાય. અગર ગોખર તથા
નેદીમધ અને દરાશ્વ એકોશડો દૂધમાં વારીને પાવા. એથી
ગરત્તપાત થયા પછી ને શુભ માટે છે તે સારા થાય.

રોગનું નામ તથા તે જિપર જિપાય.

૫૫

ગરત્ન પાત થયા પછી રકત વત્થા કરે તેના જિપર
જિપાય.

ભીંધાડીના ઘરનું મરણું એટલે આપણે રહેવાના ઘરમાં જો
કનુના વરભીંત જિપાના ડીનું ઘર કરે છે. તેના ડી, મોઝરીના
પાતરાં લગ્ન લું ધણી, એટલી ચીજો માંના ચુરણ કરીને મ
ધસાણે પાવું. એથી જો હાઈ જંધ થાય.

ગરત્ની ઈની પેસા જંધ થાય તે જિપર જિપાય.

પંચમુલનો કાદો કરીને પીવાને આપવો તેથી પીસાજ.
લુહી નશે.

ગરત્ન પાત ન થાય તેનો જિપાય.

જેના ગરત્નને પુરામાસ ન થતાં એટલે છેઠા સાતમે, અગર
આઠમે મહીને અધુરે દાહડેના લક આલે છે. અગર પેરમાં જો
ડચઈને ઘણા દાહડાર હે છે તેમ ન થાય તે પુરેમાસે જાતનકર
વતરે તે જિપર જિપાય.

તકા લાન્તડુ ધાય ડીના ફુલ, લીધું કમલ, જોડી મધા તથા
લોંધર એનો કાદો કરીને તે પાણીમાં સ્ત્રીને જોસાડવી તેથી
ગરત્ન પાત થાય નહીં. ને આ કાદો દીવલ માં એક યાર સ્ત્રી
ને પીવાને આપવો.

તકા ફુંભારને પોતાના કામ કરતો હોય તે વીજ તે તેના હાથમાં
લગે જો મરોડી લઈને સુકવીને તેનું ચુરણ કરીને તેમાં મધના
ડીને પીવા આપેવું. ગરત્ન પાત થાય નહીં.

તકા ધોલી ગેરણનું મુલ દૂધમાં ઘસીને પાવું. એથી ગર
ત્નના સ્થંભ ન થશે. ગરત્ન પડશે નહીં.

ગરત્ન હોં એને તે છતાં ન લોહો ઈવહે તે જિપર

જનુતરની અધાર પાનની બેલની રસમાં મેલવીને એક યજ્ઞ
સાધીને ત્રણ માસાવગીં જલ ને ઈને પાવી એથી જો હીન્દુ
હેતુ જાંધયશે.

જાતક જાર આવાને વારસાને તે ઈપર ણિપાઠ્ય.

સાધેની કાંધની આણીને વાંટીને યોનીને ધુપ આપવો
એથી તેન વજત પ્રસૂત થાય એટલે જાતક તરત જાવે.
૯૪) ત્રણ નું ચુરણ કરીને ધૂપ આપેવો. તો તરત જ જાવ
ક આવે.

૯૫) પેપર જને વેજડ એથીને પાણીમાં ધરીને તેમાં ઠી
બેલનાં જીને દૂદી ઈપર બેપ કરવો. એથી તેન વજતે અશ
તરીને તરત જ જાવક આવે છે.

૯૬) જીભેરાનું મુલ તથા નેડી મધ એનું ચુરણ કરીને
ઘીઈમાં જાવા આપવું. એથી તરત જ પ્રસૂત થાય એ
માં સંશય નથી.

૯૭) તપ્તના જાડનું ણિતર ઈશાનું મુલ આવીને કંજરે જાંધવું
એથી સુજે થીં જાવક આવે તે જાંધવાનું મુજી ણિલાંજું હો એકે
તે કડે જાંધવું. તેન પ્રમાણે નેદેશમાં તે મુજી ણિં મળતું નથી નેદે
શમાં શેરડીના મુલનો ણિપયોગ કરવો. તેથી પ્રણ સુજે થીં પ્રસવ
પા એકે. અગર ધોલો અથવા ડો તથા કડવો લીલડો તથા ક
ચલીનું મુલ કંજરે જાંધવું ત્યાં ગરમ થતી જરૂરીને સુજે થીં જા
વક અપતરે છે.

હવે ધરના સ્થાનમાં થીં જોર પડતો નથી. અને અંદર રહો
હો એતો કલ્યાણીનો કંદસાવીને બારીક ચરણીને વો વાંટવો.

जनने हाथे तथा पगे तथा ते खीं जनो जे खेपे करवो जेथी तरत
 तर जेथोर पडेखे तथा सोई दुहा जेण जेस मन माये जनने ते नो-
 नजे पीसा जन्ती नगा मांता गीने मांही पडे तो तेण परणिया
 जे. नुरां को होव्या ना वेव्या ना पातरां तथा खीं धर समझा
 ग सडीने जुणो बारवी जनने ते नो खेपे करवो जेथी जेनी मां
 हात पडेखे हो जे ते जण दीवस मांस राधा जे तथा जे जे नर-
 ना न हाड दुख तणि जरां ना झालना दुख बोटीने पीसा जन्ती
 नगो पण पर खेपे करवो जेथी योनी दुहा गथाय.

હવે બ્રાહ્મક અવતરાં પછી ઠહીતરે વર્તેલું એનો પ્રકાર સં
 દોષ લેખું છળિં. અસપ્રીને બ્રાહ્મક અવતરાં પછી પ્રથમ લે-
 ને જાવાનો પદારથ નીચમસર તથા ગરમ બેચડાવવો. અ-
 ને તેન પ્રમાણે કામ કાન તથા મેનત તથા સંભોગે નાણા
 સ્વગન ચરતવો. તથા તેબ પ્રકારે ક્રોધ તથા ઘંડા પદારથ
 નો સરવ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. એરી તે નીચમ રાખવો. ને તે સમ-
 એ તેની એ પ્રકારે તત્તવીન નરાની તો પછી રોગો ઊપને છે.
 તેને સુચારોગ એરી તે છે હે છે.

— ગત્તુ ચતી ગત્તુ ને ને અતિ સારરોગ થવા લાગે હો
એતો તેળિ પરળિ પાય. આંજા નાજા હાડની છાત્ર તથા નાંજુ
નાજાડની છાત્ર વજન તો લાજે જે પ્રમાણે લઈને એક સેર
પાણી નાંજીને તે હેનો કાઢાડો કરીને તેનો આઠ મોત્તાન
રાંજીને ત્રણ દીવસ પાવો. અને એ આઠેડ ળિ પર પચ્ચ હ
ઈક નથી. એ પેકારે કરવાથી. અતિ સારરોગ સારો થાએ
એમાં સંશય નથી.

ગરભવતી આસ્ત્રીને કમલો અને દમનોરોગ થયો હો

જેતો અડુસાનો પાલ્લો નથા પીટવણનો ઘાલો અને ચીક-
ણાનો પાલ્લો. જેઓનો કાહાડો કરીને પાવો જેથી જેરોગો-
સારા થાએ.

ઊલટી થતી હોએ તો તે ઊપર ઊપાય.

ઘાણાં તો લાવ લઈને તેને વાંચીને અરધો શેર પાણીના
ખીને તેનો કાહાડો કરીને તેનો અરધો ભાગ રાત્રીને સાઠ
રના ખીને પીવું. જેથી ઊલટી થતી હોએ તે જંધ થાએ.
ખીને ઊપાય. - ખીલીના જાડના ફૂલનો મર નથા
ભાતની ઘાણીનો અરો અને પાણીમાં નાખીને પીવું. જે-
થી ઊલટી થતી હોએ તે સારી થાએ.

મરત્ન વતી અસ્ત્રીને વાયુનો રોગ થયો હતાં તે ઊપર
ઊપાય. - ખીલીના જાડના ફૂલનો મર નથા ફુવાડીના
ખીજ અને સુંઠ એથીને સમત્કળ લઈને શુરણ કરવું. એ
ખિન્હા પાણીમાં અગર કાહાડો કરીને પીવો તેથી કરીને
મરત્ન વતી અસ્ત્રીને વાયુના થએલા રોગ નિશ્ચયે-
શાપરા થાએ.

મરત્ન ધારણનો ઊપાય.

દીવેસી તથા ખીને રાતા ખીજ વાંચીને ઘીઈમાં એકમ
સી વળન લઈને ચાટવું. જેથી મરત્ન ધારણ થાએ. મરત્ન
પાત થાએ નહીં.

(૨) લક્ષ્મણના જાડનું મુલ ગલે જાંઘવું તથા ઘીઈમાં
ધસીને નાકે સુંઘવું. જેથી મરત્ન રહે છે. અને રહેલો પત-
ન થાએ નહીં.

(૩) કોરાયાના જાડનો મુલ, ધાયદીના જાડનું ફૂલ તથા

રોગનું નામ તથા તે ઊપર ઊપાધ્ય.

૫૨-

ઘડના ટેરા અને કાણું કમલ કેલ સમત્તાગલ ઘીને દૂધમાં વાંરી ને પીયું એથી ગરત્નરહે પડ નહીં.

(ત્ત) પારોસો તથા પીપેર અને જીરું અને ચુરણ કરી ને પા-
ણીમાં પીયું એથી ગરત્ન પાત થાએ નહીં. અને પથ્થ કરવું-
તેલ તીષ્ઠું જાડું. નિષ્ણું નહીં. એથી ગરત્નરહે. એમાં કહી પ-
ણસંશે અને નહીં.

દારૂ મીઠી ફુલ સીનું મુલ ભાલીને ઘડના ટેરાનો ગર એસ
મત્તાગલ ઘીને દૂધમાં નાંખીને પીયું એથી ગરત્ન ધારણ થા-
એ. ધોરી વેંગાણીનું મુલ દૂધમાં ઘસીને નમણાનાં કેથી પી-
યું એથી ગરત્ન પાત થાએ નહીં.

જાતરોગ ઊપર ઊપાધ્ય.

જાતરોગ એરતે સરવેના હાના જાત કો માનું. અગર
ધાવનું. ધાવ ધાવે છે. તેરો એ. જાહારે તથા તહાડું તથા
ચાસી અને ખાવે છે. ત્યારે તેરોનું દૂધ બીગાડે છે. તેથી તે
દૂધ ખાવવાથી જાત કને રોગ ઊપને છે. તેમજ દાંત નાહા
ના જાત કને આવતી વેન તે જાત કને વીકાર થાએ છે. અને
રોગો ઊપને છે. ને તાવ તથા અતિસાર તથા થોમે થો-
ડો ફાલો લીલો પીલો એ હેવો અને ક તરેનો નહાડો થાએ
છે. અને કાસા આવે. તથા જાત ક લેવાઈ નાં. તથા સુકા
ઈ નાં. વીગેરે ઈ ન થાએ છે. હવે નાહાના જાત કને હોન
પિપને તે કે મનણવું. તે કુંડળિં. જાત ક ધણું રહે. અને
વેવારે વારે ને હે કાણે તે હાથ લગાડાં કરે અને અપેણને.
હાથ મુંકવા દે નહીં તે હે કાણે હોન થાએ છે. એમ સમનવું ત
થા જાંબ વીજ્યાં કરે છે. તારે જાંબ હોનવા અપી. તથા મા

પુંદ્રજે જોમ સમનનું. અગર પેર ચડે તથા ગુરુ ગુરુ એ પ્રકારે
રે તથા જો કારાશ્તાવીને પેર ચડીનેડું મડું મ વાગે તેવારે તે જા
રહના પેરમાં દુખે જોમ સમનનું. તથા તેના પેરમાં ઠાંઈક-
જીજો વીકાર છે. એમ સમનનું. વધી દો એ તથા જાલકની.
તાજો અને ધરના મનુષ્યો જો નાહાના જાલકના હાથ પગ
તપાસ્યા કરવાં. એથી જો કારાને રોગ ણિત પત્ત થજો એમ
તરતલ સમનનું છે.

કોઈ બાજત નાહાના જાલકને લંઘન કરવાનો વ
જત આવે તો તેનું ભેદ વાળું કંઈક રવું નહીં. જાલકની
માને લંઘન કરાવવું. એથી જાલકને લંઘન થાય છે.
તેમ ન જૂર તથા ડામ તથા ઝિલ્લી તથા શીરાવેધ એ
પાયાની નર પડે તો ચોડીક ઝિલ્લી થાય. એહેવું જો શ
ઠપાવું. જાડીના ઝિપાયો કરવા નહીં. યેણ જો રોગો ન
હી થાય તો શાફ. લોહ તન સ્ત્રી ગેરે રસાયણ આપે વા-
ની નર પડે તો વનન ઘણું કમી લેવું.

જાલકને જો શાડ આપેવું હોય તો તેનું અનુપાન
મધ તથા શાકર અને ઘી ઈ માયના થાનનું દૂધ તથા
ઈના થાનનું દૂધ એ જો અનુપાન માં આપેવું. તેમ જા
લકને તાલવું પડે એટલે તાલવામાં જાડો પડે તથા જા
લકના આંગળિયરના તેન ણિતરી ન જો તથા ન્હાડો પાત
લો થાય. અને જો શાડ પાયું હોય તો તે તરતલ જોડી લાને.
તે ણિતર ણિપાય. કહું છું.

૮૧) જાલક હરડે તથા લેખંડ અને કોઈ. એનું ચુરણ કરી
જો માતાના દૂધમાં ચરાડવું એથી જાલકના તાલવું રોકા

જોખાવે.

(૯૪) નાહાનાજાલકને ખાસથઈહોજેતોઅડૂસાના
પાણાપાનરાનોરસકાઠાડીનેતેમાંમધનાજીનેચઢા
ડવુંએથીખાસસારીથઈનેરોઅનજાલકવેહેયુશા
રથાએછે.

(૯૫) નાહાનાજાલકને અતિસારથઓહોજેતોહ
ડૂનોપાલોપાણીમાંવાંરીનેએકચમચોપાયોએથી
હાથામાણવંધયાએછે.

(૯૬) નાહાનાજાલકનાશરીરજિપરસાથમાંનડીથ
ઈનેફોલીઓચલામાંડેતથાતેથીઆજબિહતીહોએ
નોજાલકરહેછે. તેજિપરજિપાય. એડાનાપાણાનોર
સકાઠાડીનેતેમાંસોનેનેરેચસઢો. અનેફોલથએ
લીબગોજિપરએપડયોએથીતરતઆગજાલતીરહી.
ભજે. તથાકોનાસપથાએ. અનેલાલચમડીથઈહોએ
નેપણસારીથાએ. અરંજનુંજહાડતેસુરતીએડનોપા
લોલાલવો. મુંગલાઈનોલાલવોનહી.

(૯૭) જાલકનાપેરમાંચાપુનુંબેરથયુંહોએઅનેમલ
સાફેનથતોહોએતોબોરીહરડેજિનાપાણીમાંઘરતીનેએ
કચમચોપીવુંએથીજાલકનામલસાફેથઈનેપ્રકૃતી
પણશારીથાએ.

(૯૮) નાહાનાજાલકનાપેરમાંકરમચઆહોએતો
તેજિપરચાચવીડંગનુંપાણીથોડુંથોડુંપાવું. તથાડીકા
માલીનુંચુરણફીનેમધમાંમેલવીનેપાવુંએથીકરમ-
ચઆહોએતોતેનોનાશથાએએઅનુભવલઈનેતથા

રકરીને રોગાગ્રીપર આપીને રાગ ન ઈ માણસ સારા થયો છે. એમાં સંશય નહીં.

૮૭૭ નાહાના જાલકની માતાએ પ્રાતઃના તથા-
જીજ્ઞ જાલકને સવારે એક પોહોર દીવાસ આપ્યા પે-
છી તથા સહાંનના આરઘડી દીવાસ હોએ તો તેની જ-
દર જાલકને ગરમ પાણી એ નવડાવવું નવડાવવાની
પેહેલે તેલ આંગમાં ઘસીને પછી માફક ઊનાપાણી લ-
ઈને નવડાવવું. અને તેમ પછી ગરમ કપડેથી જુજીના-
પ્રવું. એથી નાના જાલકને સુખ થઈને તેનો તજીયા
તપાસારી રહે છે. એમાં સંશય નથી.

એમજ નાહાના છોકરાને લાંબરે સુરનના અસ્ત
થયા પછી જાહાર હવામાં ફરવાને શરૂ લઈ જવું. પણ
તે ઊઘાડી લઈ જવું નહીં. તેને આંગમાં તરબા પેહેરીને
પછી લઈ જવું. અને રાત પડવાની આગાળી તેને પા-
છું ઘરમાં લઈ આવવું. એક કારેકરી આથી જાલકને
જીવને સમાધાન થઈ જાય. અને તેથી તે સરી પછા-
પોસાય. અને તેની નાહાના જાલકને માલારે-
છોકરા નાહાના છતાં દાગીના પણ ઘાલવાં નહીં. કાર-
ણકે અજ્ઞાન જાલક ઇંધમાં હોય ત્યારે આડેડથી બી-
જી કડે ફરતાં અગર બીજાં ઇંધાએ તો તેને આંગને જુએ
છે. અને તેથી તેને ઈન્ન થાય છે. વાશતે. હમહીન.
ના જાલક થઈ જાય અને ત્યાં સુધી ઘેરનાં આંગાગ્રીપર ઘા-
લવાં નહીં. અને નાહાના જાલકને દૂધ પાવવાની ગર-
જ પડે તો તેને ગાજનું દૂધ પાવું. અને પાસેર દૂધમાં પી

ચેગનુનામતથાતેળિપરળિપાચ.

૭૩

વેર નાનાજીવી. અને દૂધગરમ કરવું. તારપેછી દૂધ ચુલા
ગિપરછી ગિતારીને તાહાડું કરવું. તે તાહાડું પડ્યાપેછી તેમાં
થી પીપેર ઢાહાડી લાજીવી. અને તે દૂધ બાલકને પાવુંએ
થી તેના શરીરમાં રોગ યોગ્ય નથી. અને પેટમાં વાયુ
પણ થાય એ નથી. ખાસ તથા દુધ એમનો પણ થાય એ નથી.
અને બાલકને હોંબત આવે. તે કારણ માટે તેને ની દૂધ પા
વાની તતલીન એમ માણે રાજીવી.

ઈની.

વેહેવારોપયોગી વૈદક સંગ્રહ

સમાપ્ત.

ઓશાડો લેવાનો નીયમ.

આપુસ્તકમાં કહાડો લેવાનો કલ્પો છે. તથા ઓશાડો
 નું વનન નેઠે કાળે લખેલું નથી તેઠે કાળે અરધો તૈયારો વન
 ન લેવું. અથવા નેઠે કાળે પાણી નું વનન કહેલું નથી તે
 ઠેકાળે એક શેર પાણી લઈને તેને બાલીને તેનો અઘમો
 ભાગ રાખવો. નેઠે કાળે ચુરણ કહેલા છે. પણ ઓષાડ નું
 વનન કહેલું નથી તેઠે કાળે ઓષાડો સમ તમાગા લેવા.
 અને ચુરણ લેવાનું પ્રમાણ એક માસાથી તે ત્રણ માસા-
 સુધી છે. નેઠે કાળે એક દીવસ માં આરણીવાર ઓષાડ
 લેવું. એમ કહેલું નથી તેઠે કાળે સહ ચારે તથા સાંનરે સુ-
 તી વળે તે લેવું. એમ કરવું ઠીક છે.

સમાપ્ત.

